

ท่วงทำนองการเขียนในตำราจริยศาสตร์ล้านนา

จเด็จ เตชะสาย¹

บทคัดย่อ

บทความนี้มุ่งเพื่อศึกษาท่วงทำนองการเขียนในตำราจริยศาสตร์ล้านนา โดยศึกษาจากตำราจริยศาสตร์ล้านนาจำนวน 7 ฉบับ ผลการศึกษาพบว่าตำราจริยศาสตร์ล้านนามีองค์ประกอบ 3 ส่วน ได้แก่ ส่วนเปิดเรื่อง ส่วนเนื้อเรื่อง และส่วนปิดเรื่อง การเปิดเรื่องมี 2 ลักษณะ คือ การเปิดเรื่องด้วยถ้อยคำมงคล และการเปิดเรื่องด้วยการบอกเจตนารมณ์ของการส่งสาร ส่วนเนื้อเรื่อง หากจำแนกประเภทของเนื้อเรื่องตามแนวคิดเรื่องประเภทสัมพันธ์สารของ Robert E. Longacre (1996) พบว่าเนื้อเรื่องมี 2 ประเภท คือ เนื้อเรื่องประเภทคำสอน และเนื้อเรื่องประเภทเรื่องเล่า เนื้อเรื่องประเภทคำสอน ประกอบด้วยส่วนขึ้นต้นคำสอน ส่วนเนื้อเรื่องคำสอน และส่วนลงท้ายคำสอน โดยส่วนขึ้นต้นคำสอนและส่วนลงท้ายคำสอนไม่ได้เป็นองค์ประกอบบังคับ การขึ้นต้นคำสอนและการลงท้ายคำสอนลักษณะต่างๆ นี้มีผลต่อการจัดหมวดหมู่คำสอนแต่ละเรื่องให้เป็นระบบและมีสัมพันธภาพส่วนเนื้อเรื่องประเภทเรื่องเล่าเป็นส่วนที่ใช้ประกอบเนื้อเรื่องประเภทคำสอน ท่วงทำนองการเขียนขึ้นต้นเนื้อเรื่องประเภทเรื่องเล่ามี 3 ลักษณะ ส่วนเนื้อเรื่องของเรื่องเล่าเน้นที่การกระทำและผลจากการกระทำ ท่วงทำนองการเขียนลงท้ายเรื่องเล่ามี 3 ลักษณะ ส่วนปิดเรื่อง ปรากฏถ้อยคำแสดงการกล่าวจบและให้ข้อมูลเกี่ยวกับการจาร

คำสำคัญ: ตำราจริยศาสตร์ล้านนา ท่วงทำนองการเขียน

¹ อาจารย์, ภาควิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

Writing Styles in Lanna Ethics Texts

Jadej Teachasa²

Abstract

This article discusses the writing styles in Lanna texts on ethics by analyzing the characters transliterated from Lanna to Thai script in seven Lanna texts about ethics. This study found that these texts have an introduction, main content and a close as was customary in texts written on palm leaves. The introduction would be in two styles: the use of auspicious words or a declaration of the purpose of the message. According to Robert E. Longacre's theoretical framework of discourse types, the main content could be categorized as behavioral discourse or narrative discourse. Behavioral discourse would have a beginning, main content and a close, but the beginning and the close were not essential. The type of beginning and ending in each behavioral text affected its categorization and association to other texts. Main content in the narrative style would also be used for the purpose of teaching and had three types of introduction: the stories themselves would focus on actions and the results of actions so that people could apply them to daily life. The ending of narrative texts similarly had three styles and the end would be declared. This would be followed by information concerning the inscription.

Keywords: Lanna ethics, texts writing styles

² Lecturer, Department of Thai, Faculty of History, Chiang Mai University.

บทนำ

ล้านนาเป็นดินแดนที่ประกอบด้วยภูมิปัญญาอันหลากหลาย วรรณกรรมถือเป็นหนึ่งในภูมิปัญญาอันล้ำค่าของดินแดนล้านนาที่ปราชญ์โบราณต่างรังสรรค์ขึ้นมาเพื่อบันทึกองค์ความรู้และภูมิปัญญาเหล่านั้นทั้งที่ค้นพบด้วยตนเองและที่สืบทอดจากโบราณจารย์ ความรู้ดังกล่าวนี้ทั้งความรู้ทางโลกและความรู้ทางธรรม นอกจากนี้วรรณกรรมบางประเภทยังรังสรรค์ขึ้นมาโดยอาศัยความเชื่อทางพระพุทธศาสนาแบบท้องถิ่นล้านนาเป็นปฐม ซึ่งพระติเรก วชิรญาณ (2545, น.1) กล่าวว่า

ชาวล้านนามีการนำความรู้และภูมิปัญญาต่างๆ มาจารหรือคัดลอกไว้ในคัมภีร์ใบลาน เช่น กฎหมาย โหราศาสตร์ ดาราศาสตร์ ไสยศาสตร์ ประวัติศาสตร์ ตำนาน ตำรายา และวรรณกรรมท้องถิ่นต่างๆ ทั้งที่เป็นร้อยแก้วและร้อยกรองให้เป็นมรดกตกทอดมาจนถึงคนรุ่นปัจจุบัน

การจดจารวรรณกรรมเหล่านี้แสดงให้เห็นถึงภูมิปัญญาด้านอักษรศาสตร์ของชาวล้านนา ซึ่งมีทั้งที่เป็นสมบัติส่วนบุคคลและที่เก็บรักษาไว้ในวัด ส่วนที่เก็บรักษาไว้ในวัดนั้นมีจำนวนมากและมีเนื้อเรื่องหลากหลาย (ติเรก วชิรญาณ, พระ, 2545, น.25) สังเกตได้จากวัดทุกวัดในภาคเหนือที่มีหอไตรปรากฏอยู่ ซึ่งหอไตรเป็นสถานที่เก็บรวบรวมวรรณกรรมสำคัญที่เกี่ยวข้องกับพุทธศาสนาไว้

อย่างไรก็ตามวรรณกรรมแต่ละประเภทย่อมมีท่วงทำนองการเขียนที่แตกต่างกัน ทั้งในด้านองค์ประกอบ กลวิธีการนำเสนอ หรือลักษณะเด่นด้านภาษา อันได้แก่ ลักษณะการใช้คำ ลักษณะการใช้สำนวน และลักษณะการใช้ประโยค ความแตกต่างเหล่านี้ส่งผลต่อความเข้าใจและการรับรู้วรรณกรรม

ตำราจริยศาสตร์ล้านนาเป็นวรรณกรรมประเภทหนึ่งที่พบมากในล้านนา โดยคำว่า “ตำราจริยศาสตร์” หมายถึง วรรณกรรมที่มีจุดมุ่งหมายเพื่อสอนการประพฤติปฏิบัติแก่คนในสังคม โดยมุ่งเน้นให้ปฏิบัติตามทำนองคลองธรรมเพื่อหล่อหลอมให้คนในสังคมมีคุณภาพและยังผลให้สังคมสงบสุข วรรณกรรมประเภทนี้พระภิกษุเรียบเรียงขึ้นโดยอาศัยประสบการณ์ ความเชื่อ และความรู้ทางพระพุทธศาสนาเป็นปฐม ซึ่งอาจเรียกว่า “ธรรมคำ” “คำธรรม” หรือ “วรรณกรรมคำสอน” ก็ได้

สำหรับตำราจริยศาสตร์ล้านนา ผู้ถวายมักจารลงบนคัมภีร์ใบลานด้วยอักษรธรรมล้านนา (ทรงศักดิ์ ปรากฏวัฒนากุล, 2557, น.76) ลักษณะการจารนั้นจะจารต่อเนื่องกันลงไปบนใบลาน ใบลาน 1 ใบอาจจะจารเพียงหน้าเดียวหรือสองหน้าก็ได้ การจารจะจารหน้าละ 4-5 บรรทัด แล้วนำมาร้อยเป็นผูก เรียกว่า “หนังสือผูก” หรือ “หนังสือธรรม” หากเรื่องนั้นมีหลายผูกจะมีผ้าห่อหนังสือธรรมแต่ละมัดรวมกัน แล้วใช้ผ้าห่อไว้อีกที เรียกว่า “หนังสือมัด”

ส่วนท่วงทำนองการเขียนนั้น ด้วยเหตุที่ตำราจริยศาสตร์ล้านนาเรียบเรียงขึ้นจากการนำคำสอนที่ผู้มีประสบการณ์ประสงค์จะสื่อไปยังผู้อื่นหรือในแง่ของคำสอนที่แทรกอยู่ในวรรณกรรมประเภทอื่นๆ เช่น ชาดก หรือกวีนิพนธ์ และอาจปรากฏในแง่ของการประมวลคำสอนที่รจนาไว้อย่างไพเราะก็ได้ (อุดม รุ่งเรืองศรี, 2546, น.355) ตำราจริยศาสตร์ล้านนาจึงมีท่วงทำนองการเขียนเฉพาะแบบที่แสดงให้เห็นว่ามีการขึ้นต้น การลงท้าย และมีการเขียนเนื้อเรื่องคำสอนที่น่าสนใจ

จากการศึกษาที่ผ่านมาพบว่าผู้นำตำราจริยศาสตร์ล้านนาหรือวรรณกรรมคำสอนล้านนาไปศึกษาในเชิงวรรณกรรมจำนวนมาก ประเด็นที่ศึกษา ได้แก่ ลักษณะคำประพันธ์ แก่นเรื่อง การลำดับเนื้อเรื่อง กลวิธีการนำเสนอ ลักษณะภาษา ส่วนการศึกษาในเชิงภาษาศาสตร์นั้น ประเด็นที่ศึกษา ได้แก่ องค์ประกอบ การเชื่อมโยงความ และลักษณะภาษา

ด้วยเหตุที่ยังไม่มีผู้ศึกษาตำราจริยศาสตร์ล้านนาโดยประยุกต์ทฤษฎีทางภาษาศาสตร์มาใช้ในการศึกษาท่วงทำนองการเขียน ประกอบกับตำราจริยศาสตร์ล้านนาเป็นงานเขียนที่เรียบเรียงขึ้นจากทั้งประสบการณ์และจากวรรณกรรมประเภทอื่นๆ แล้วนำมาจารลงบนใบลานต่อเนื่องกันไปเป็นข้อความยาวๆ อีกทั้งตำราจริยศาสตร์ล้านนายังเป็นงานเขียนที่มีขอบในการเขียนเฉพาะแบบ ตำราจริยศาสตร์ล้านนาจึงเป็นงานเขียนที่น่าสนใจ ผู้วิจัยจึงสนใจศึกษาท่วงทำนองการเขียนที่ปรากฏในตำราจริยศาสตร์ล้านนา โดยเน้นศึกษาองค์ประกอบของตำราจริยศาสตร์ล้านนา ลักษณะภาษาในองค์ประกอบแต่ละส่วน ประเภทของเนื้อเรื่อง รวมทั้งการเขียนขึ้นต้น การเขียนเนื้อเรื่อง และการเขียนลงท้ายเนื้อเรื่องแต่ละประเภท อันเป็นวิธีที่ทำให้ผู้รับคำสอนสามารถเข้าใจเรื่องราวได้อย่างชัดเจน

วัตถุประสงค์

เพื่อศึกษาท่วงทำนองการเขียนที่ปรากฏในตำราจริยศาสตร์ล้านนา

ขอบเขตของการศึกษา

ตำราจริยศาสตร์ล้านนาที่เลือกมาศึกษา ผู้วิจัยเลือกเฉพาะฉบับที่มีการปริวรรตเป็นอักษรไทยแล้วเท่านั้น ซึ่งมีจำนวน 7 ฉบับ ดังนี้

1. หนังสือโอวาทานุสาสนี ฉบับหริภุญไชยนคร ไม่ปรากฏจำนวนหน้าลาน ต้นฉบับปรากฏในหนังสือปุราโณวาท, น.หลักจริยศาสตร์สร้างดุลยภาพชีวิตแบบล้านนา (2559) 229-232
2. เรื่องราโชวาทกถา ฉบับวัดสันตันเปา จำนวน 40 หน้าลาน ต้นฉบับปรากฏในหนังสือล้านนาวิถีสัน, น.ปัทมสถานสังคมคุณภาพ (2559) หน้า 235-252
3. เรื่องโอวาทสอนภิกษุสามเณร ฉบับวัดพระยืน ไม่ปรากฏจำนวนหน้าลาน ต้นฉบับปรากฏในหนังสือปุราโณวาท, น.หลักจริยศาสตร์สร้างดุลยภาพชีวิตแบบล้านนา (2559) หน้า 215-224
4. เรื่องธรรมดาสอนโลก ฉบับวัดเชียงมั่น จำนวน 38 หน้าลาน ต้นฉบับปรากฏในหนังสือปุราโณวาท: หลักจริยศาสตร์สร้างดุลยภาพชีวิตแบบล้านนา (2559) หน้า 157-192
5. เรื่องปู่เฒ่าสอนหลาน ฉบับวัดศรีเตี้ย จำนวน 61 หน้าลาน ต้นฉบับปรากฏในวารสารภาษา-จารึก (2552) ฉบับปีที่ 11 หน้า 203-231
6. เรื่องปู่เฒ่าสอนหลาน ฉบับวัดอรัญญาราม จำนวน 35 หน้าลาน ต้นฉบับปรากฏในวารสารภาษา-จารึก (2552) ฉบับปีที่ 11 หน้า 231-246
7. เรื่องปู่เฒ่าสอนหลาน ฉบับวัดแม่ทะหลวง จำนวน 40 หน้าลาน ต้นฉบับปรากฏในวารสารภาษา-จารึก (2552) ฉบับปีที่ 11 หน้า 246-257

ข้อตกลงเบื้องต้น

1. ต้นฉบับตำราจริยศาสตร์ล้านนาที่นำมาศึกษา ผู้ปริวรรตได้ปริวรรตด้วยวิธีการที่ต่างกัน ผู้วิจัยใช้เกณฑ์การปริวรรตของทรงศักดิ์ ปรางค์วัฒนากุล (2529) เรื่อง “ข้อตกลงในการปริวรรตอักษรธรรมล้านนาเป็นอักษรไทยกลาง” เพื่อให้อักษรวิธีสอดคล้องกันทุกเรื่อง

2. การอ้างอิงข้อความที่ปรากฏในผลการศึกษ將會อ้างอิงชื่อเรื่องและเลขหน้าของหนังสือที่ข้อความส่วนนั้นปรากฏอยู่ เช่น ตำราจริยศาสตร์ล้านนาเรื่องโอวาทสอนภิกษุสามเณร ฉบับวัดพระยืน มาจากหนังสือเรื่องปุราโณวาท: หลักจริยศาสตร์สร้างดุลยภาพชีวิตแบบล้านนา หน้า 215-224 ผู้วิจัยจะอ้างอิงดังนี้

โย บุคโคโล อันว่าบุคละผู้ใด ปฏิญญชิตวา ตรัสรู้เชิงหนทางแห่งพระ
อริยมรรคอันประกอบไปด้วยองค์ 8 ประการในธรรมวินัยแห่งพระพุทธเจ้า
ได้ถึงโสดา ...

(โอวาทสอนภิกษุสามเณร, น.222)

จากตัวอย่างดังกล่าวอธิบายได้ว่าผู้วิจัยนำข้อมูลมาจากตำราจริยศาสตร์ล้านนาเรื่อง
โอวาทสอนภิกษุสามเณร หน้า 222

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ทราบท่วงทำนองการเขียนที่ปรากฏในตำราจริยศาสตร์ล้านนา
2. เป็นแนวทางการศึกษาท่วงทำนองการเขียนในตำราจริยศาสตร์ล้านนาให้ละเอียด
ชัดเจนยิ่งขึ้น
3. เป็นแนวทางการศึกษาท่วงทำนองการเขียนในงานเขียนประเภทอื่น

นิยามศัพท์เฉพาะ

1. ตำราจริยศาสตร์ล้านนา หมายถึง วรรณกรรมที่มีจุดมุ่งหมายเพื่อสอนการประพฤติ
ปฏิบัติแก่คนในสังคม โดยมุ่งเน้นให้ปฏิบัติตนตามทำนองคลองธรรมเพื่อหล่อหลอมให้คนใน
สังคมมีคุณภาพและยังผลให้สังคมสงบสุข วรรณกรรมประเภทนี้พระภิกษุเรียบเรียงขึ้นโดย
อาศัยประสบการณ์ ความเชื่อ และความรู้ทางพระพุทธศาสนาเป็นปฐม อาจเรียกว่า
“ธรรมคำว” “คำวธรรม” หรือ “วรรณกรรมคำสอน” ก็ได้
2. ท่วงทำนองการเขียน ในบทความนี้ หมายถึง การศึกษาองค์ประกอบ ลักษณะเด่น
ด้านภาษารวมทั้งวิธีการเรียบเรียงสารที่ปรากฏในองค์ประกอบแต่ละส่วน

แนวคิดที่ใช้ในการศึกษา

การศึกษาท่วงทำนองการเขียนในตำราจริยศาสตร์ล้านนาใช้แนวคิด 2 แนวคิดมา
ประยุกต์ใช้ในการศึกษา ได้แก่ แนวคิดเรื่องการวิเคราะห์โครงเรื่องของสัมผัสสาร และ
แนวคิดเรื่องการวิเคราะห์ท่วงทำนองการเขียน ดังนี้

1. แนวคิดเรื่องการวิเคราะห์โครงเรื่องของสัมพันธสาร

โรเบิร์ต อี. ลองเอเคอร์ (Robert E. Longacre, 1996, น.3) ได้กล่าวถึงสัมพันธสารว่าเป็นหน่วยภาษาที่เหนือระดับประโยค ประกอบด้วยโครงสร้าง 2 ด้าน ได้แก่ โครงเรื่อง (notional structure) และโครงสร้างผิว (surface structure) ลองเอเคอร์ กล่าวถึงส่วนที่เป็นโครงเรื่องว่า โครงเรื่องประกอบด้วยส่วนนำ ส่วนเนื้อเรื่อง ส่วนสรุป ส่วนโครงสร้างผิว คือการอธิบายรูปภาพที่แสดงโครงเรื่อง เช่น ส่วนสรุปของโครงเรื่องของเรื่องเล่าอาจจะขึ้นต้นด้วยประโยคว่า “นิทานเรื่องนี้สอนให้รู้ว่า...” เป็นต้น

ลองเอเคอร์ (Robert E. Longacre, 1996, น.8-11) เสนอเกณฑ์เบื้องต้น 2 เกณฑ์ในการแบ่งประเภทของสัมพันธสาร คือ 1) เกณฑ์ลำดับกาล (contingent temporal succession) คือ การเรียงลำดับเวลาของเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น และ 2) เกณฑ์แนวโน้มสู่ผู้กระทำ (agent orientation) คือ แนวโน้มในการอ้างถึงผู้กระทำตลอดเรื่องที่พูดหรือเขียน

“เกณฑ์เบื้องต้น” 2 เกณฑ์ดังกล่าวแบ่งสัมพันธสารได้เป็น 4 ประเภท ได้แก่ 1) สัมพันธสารเรื่องเล่า (narrative discourse) เป็นสัมพันธสารที่มุ่งแสดงลักษณะลำดับกาลและแนวโน้มสู่ผู้กระทำ เพราะเรื่องเล่าจะลำดับเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นตามลำดับเวลาและกล่าวถึงผู้กระทำ เรื่องเล่ามี 2 ลักษณะ คือ เรื่องเล่าที่มีจุดดึงดูดใจ และเรื่องเล่าที่ไม่มีจุดดึงดูดใจ 2) สัมพันธสารกระบวนการ (procedural discourse) เป็นสัมพันธสารที่มุ่งแสดงลักษณะลำดับกาล กล่าวคือ เรียงลำดับเหตุการณ์ต่อเนื่องตามเวลาก่อนหลัง เน้นวิธีทำ แต่ไม่เน้นผู้กระทำ 3) สัมพันธสารคำสอน (behavioral discourse) เป็นสัมพันธสารที่มุ่งแสดงลักษณะแนวโน้มสู่ผู้กระทำ กล่าวคือ เน้นวิธีการประพฤติตนของผู้กระทำและผลจากการประพฤติตน ไม่เน้นลำดับเหตุการณ์ 4) สัมพันธสารคำอธิบาย (expository discourse) เป็นสัมพันธสารไม่มุ่งแสดงทั้งลักษณะลำดับกาลและแนวโน้มสู่ผู้กระทำ กล่าวคือ จะอธิบายขยายความประเด็นต่างๆ โดยไม่เน้นที่จะกล่าวถึงเหตุการณ์ตามลำดับเวลาและไม่เน้นผู้กระทำ

ผู้วิจัยได้นำแนวคิดเรื่องโครงเรื่องของสัมพันธสารมาใช้อธิบายองค์ประกอบและประเภทของเนื้อเรื่องที่ปรากฏในตำราจริยศาสตร์ล้านนา

2. แนวคิดเรื่องท่วงทำนองการเขียน

คำว่า “ท่วงทำนองการเขียน” (Styles) ในภาษาไทยปรากฏใช้หลายคำ ได้แก่ สิลลา วังนสิลลา สิลลาภาษา ท่วงทำนองเขียน ทำนองเขียน ท่วงท่า ท่วงทีที่แสดงออก และสำนวนโวหาร (รุ่งอรุณ ธิษชุนทเถียร, 2549, น.7) การศึกษาครั้งนี้ผู้วิจัยได้นำแนวคิดของเจฟฟรีย์ เอ็น ลีช และ ไมเคิล เอช ชอร์ต (Geoffrey N. Leech and Michael H. Short, 1981) มาประยุกต์ใช้ในการศึกษาท่วงทำนองการเขียนในตำราจรรยาบรรณศาสตร์ล้านนา

เจฟฟรีย์ เอ็น. ลีช และ ไมเคิล เอช. ชอร์ตได้เสนอหลักการวิเคราะห์ลักษณะเด่นด้านการใช้ภาษาไว้ 4 ประการ ดังต่อไปนี้ 1) ลักษณะของคำ (lexical categories) ต้องพิจารณาว่าคำชนิดใดที่มีความถี่ในการปรากฏสูงมากเป็นพิเศษ เช่น คำภาษาทางการ คำภาษาพูด คำภาษาถิ่น คำทำเนียบกวี คำพินสมัย นอกจากนี้ต้องพิจารณาการสร้างคำในงานเขียน รวมทั้งหมวดคำและประเภทย่อยของหมวดคำนั้นๆ สิ่งสำคัญประการหนึ่ง คือ ต้องพิจารณาหมวดความหมายของคำที่ปรากฏในความถี่สูง และต้องพิจารณาว่าคำที่ปรากฏในความถี่สูงเหล่านั้นบอกอะไร แล้วนำไปตีความว่าคำเหล่านั้นสัมพันธ์กับสิ่งที่ผู้เขียนต้องการจะสื่ออย่างไร 2) ลักษณะทางไวยากรณ์ (grammatical categories) ต้องพิจารณาการใช้วลี อนุพจน์ และ ประโยคที่ปรากฏในงานเขียน ลักษณะของวลีและอนุพจน์ ต้องพิจารณาชนิดและโครงสร้างของวลีและอนุพจน์นั้นๆ สำหรับลักษณะของประโยค ต้องพิจารณาชนิดของประโยคที่มีลักษณะเด่น รวมทั้งโครงสร้างและความซับซ้อนของประโยคด้วย เมื่อพิจารณาตามลักษณะดังกล่าวข้างต้นแล้ว จึงนำมาตีความว่าเหตุใดผู้เขียนจึงใช้ประโยคลักษณะนั้นในงานเขียน 3) ลักษณะภาพพจน์และอื่นๆ (figure of speech, etc) ต้องพิจารณาลักษณะการใช้ภาษาที่ช่วยให้เกิดจินตภาพหรือสังเกตภาษาที่มีลักษณะแปลกออกไปจากปกติอันเกิดจากสำนวน ภาษา เสียงของคำ และภาพพจน์เป็นสำคัญ 4) สัมพันธภาพและบริบท (cohesion and context) ต้องพิจารณาความสัมพันธ์ภายในสัมพันธ์สาร และความสัมพันธ์ระหว่างสัมพันธ์สารกับบริบท ความสัมพันธ์ภายในสัมพันธ์สาร พิจารณาจากการเชื่อมโยงความภายในสัมพันธ์สาร สำหรับความสัมพันธ์ระหว่างสัมพันธ์สารกับบริบทนั้น ผู้ศึกษาต้องศึกษาบริบทที่เกี่ยวข้องกับสัมพันธ์สาร

การศึกษาค้นครั้งนี้จะนำแนวคิดเรื่องท่วงทำนองการเขียนมาใช้ประกอบการวิเคราะห์ลักษณะภาษาที่ปรากฏในองค์ประกอบแต่ละส่วนของตำราจรรยาบรรณศาสตร์ล้านนา

ผลการศึกษา

จากการศึกษาองค์ประกอบของตำราจริยศาสตร์ล้านนาพบว่าตำราจริยศาสตร์ล้านนาประกอบด้วยองค์ประกอบ 3 องค์ประกอบ ได้แก่ ส่วนเปิดเรื่อง ส่วนเนื้อเรื่อง และส่วนปิดเรื่อง องค์ประกอบแต่ละส่วนมีท่วงทำนองการเขียน ดังนี้

1. ส่วนเปิดเรื่อง

ส่วนเปิดเรื่องคือส่วนที่เริ่มต้นวรรณกรรมแต่ละเรื่อง จากการศึกษารูปแบบเปิดเรื่องของตำราจริยศาสตร์ล้านนาพบว่าส่วนเปิดเรื่องที่ปรากฏในตำราจริยศาสตร์ล้านนามี 2 รูปแบบ คือ เปิดเรื่องด้วยถ้อยคำมงคล และเปิดเรื่องด้วยการกล่าวถึงเจตนารมณ์ของการสังสาร ดังนี้

1.1 เปิดเรื่องด้วยถ้อยคำมงคล การเปิดเรื่องลักษณะนี้เป็นขนบการเขียนวรรณกรรมล้านนา ผลการศึกษาพบว่าตำราจริยศาสตร์ล้านนาจำนวน 6 เรื่องเปิดเรื่องด้วยถ้อยคำมงคลที่มีความหมายแสดงถึงการน้อมไหว้สิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ผู้สังสารเคารพนับถือ หรือข้อความที่มีความหมายเป็นมงคลหรือความประเสริฐ ถ้อยคำมงคลที่ใช้เปิดเรื่องในตำราจริยศาสตร์ล้านนา คือ การใช้ถ้อยคำในภาษาบาลีและภาษาสันสกฤต ได้แก่ คำว่า “นโม ตสฺสตุ”³ “นโม ตสฺสตุ”⁴ “ศรีสิทธิการ” “ศรีสิทธิสวัสดิ” “ศรีสุภมังกลภาอันประเสริฐ” และ “ศรีสวัสดิ”

จากตัวอย่างจะเห็นว่า ถ้อยคำมงคลที่นิยมใช้เปิดเรื่องมากที่สุด คือ “นโม ตสฺสตุ” หรือ “นโม ตสฺสตุ” เป็นคำย่อ มาจากภาษาบาลีว่า “นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมมาสมพุทฺธสฺส” การเขียนโดยย่อเป็นการประหยัดหน้าลาน เมื่อพระสงฆ์เทศนาจะเทศนาเป็นคำเต็ม มีความหมายว่า “อันว่าความนอบน้อม ของจะมีแด่พระผู้มีพระภาคเจ้าพระองค์นั้น ผู้เป็นพระอรหันต์ ผู้ตรัสรู้เองโดยชอบ” (สมภาษณ์บาลี พุทธรักษา, 28 มีนาคม 2561)

³ ตัวอย่างที่ (1) นโม ตสฺสตุ (โหวทสอนภิกขุสามเณร, น. 215)

⁴ ตัวอย่างที่ (2) นโม ตสฺสตุ (ปู่เต่าสอนหลาน ฉบับวัดอรัญญาราม, น. 231)

ส่วนถ้อยคำมงคลอีกประเภทหนึ่งที่พบมากในการขึ้นต้นตำราจริยศาสตร์ล้านนา คือ คำว่า “ศรีสิทธิสวัสดิ”⁵ “ศรีสวัสดิ”⁶ และ “ศรีสุภมั่งคดกถาอันประเสริฐ”⁷ เป็นการใช้ถ้อยคำมงคลในภาษาบาลีและสันสกฤต

จากตัวอย่างข้างต้น คำว่า “ศรีสิทธิสวัสดิ” ใช้ขึ้นต้นเรื่องปูเฒ่าสอนหลาน ฉบับวัดศรีเตี้ย ส่วนคำว่า “ศรีสุภมั่งคดกถาอันประเสริฐ” พบในเรื่องปูเฒ่าสอนหลาน ฉบับวัดแม่ทะหลวง นอกจากนี้ยังปรากฏใช้คำว่า “ศรีสวัสดิ” ควบคู่ไปกับ “นโม ตสสตุ” ในเรื่องธรรมดาสอนโลก จากตัวอย่างที่ (3) ถึง (5) จะสังเกตเห็นว่าปรากฏการใช้คำที่มีความหมายเป็นมงคล ได้แก่ “ศรี” “สิทธิ” “สวัสดิ” “มั่งคด” “ประเสริฐ” การขึ้นต้นด้วยคำดังกล่าวสันนิษฐานว่าเป็นการเพิ่มความศักดิ์สิทธิ์ให้แก่คำสอน เพราะเนื้อเรื่องต่างๆ ที่ปรากฏในตำราจริยศาสตร์ล้านนาเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา นอกจากนี้ยังเป็นการอธิษฐานให้การจารสำเร็จด้วย

เมื่อกล่าวถ้อยคำมงคลแล้ว ผู้ส่งสารได้ระบุชื่อตำราหรือหัวข้อคำสอนหลัก รวมทั้งชี้แนะให้ผู้รับคำสอนตั้งใจฟังสิ่งที่ผู้ส่งสารกำลังจะเทศนาเพื่อที่จะได้นำหลักคำสอนดังกล่าวไปปรับใช้ในชีวิตประจำวัน เมื่อปฏิบัติแล้วก็จะทำให้เกิดผลดีต่อผู้ปฏิบัติเอง

จากตัวอย่างข้างต้น ตำราจริยศาสตร์ล้านนาจำนวน 3 เรื่อง ได้แสดงชื่อตำราหรือหัวข้อคำสอนหลักที่จะกล่าวต่อไปในเนื้อเรื่อง ตัวอย่างที่ (6)⁸ ได้แสดงหัวข้อคำสอนหลักเรื่อง “โลกาวุฒิ” ตัวอย่างที่ (7)⁹ ได้แสดงหัวข้อคำสอนหลักเรื่อง “ปาฏิโมกข์แห่งคฤหัสถ์ทั้งหลาย” และตัวอย่างที่ (8)¹⁰ ได้แสดงหัวข้อคำสอนหลักเรื่อง “ตำนานสอนโลก”

⁵ ตัวอย่างที่ (3) ศรีสิทธิสวัสดิ (ปูเฒ่าสอนหลาน ฉบับวัดศรีเตี้ย, น. 203)

⁶ ตัวอย่างที่ (4) นโม ตสสตุ ศรีสวัสดิ (ธรรมดาสอนโลก, น. 157)

⁷ ตัวอย่างที่ (5) ศรีสุภมั่งคดกถาอันประเสริฐ (ปูเฒ่าสอนหลาน ฉบับวัดแม่ทะหลวง, น. 246)

⁸ ตัวอย่างที่ (6) จักกล่าวโลกาวุฒิก่อนแล (ปูเฒ่าสอนหลาน ฉบับวัดศรีเตี้ย, น. 203)

⁹ ตัวอย่างที่ (7) ที่นี้จักกล่าวปาฏิโมกข์แห่งคฤหัสถ์ทั้งหลายในกาลบัดนี้แล (ราโชวาทกถา, น. 236)

¹⁰ ตัวอย่างที่ (8) ที่นี้จักกล่าวตำนานสอนโลก (ธรรมดาสอนโลก, น. 157)

ส่วนตัวอย่างที่ (9)¹¹ “โกนโต พังรามนุสสา” ต่างออกไป คือ กล่าวชี้แนะให้ผู้รับคำสอนจดจำ คำสอนที่กำลังจะได้ฟังไว้ให้ดีเพื่อนำไปเป็นหลักในการดำเนินชีวิต รวมทั้งชี้แนะให้ไม่ประมาท เพื่อให้ได้เข้าถึงนิพพาน

1.2 เปิดเรื่องด้วยการกล่าวถึงเจตนารมณ์ของการสังสาร

ผลการศึกษาพบว่าตำราจริยศาสตร์ล้านนาเพียงเรื่องเดียว คือ หนังสือโอวาทานุสาสนี เป็นตำราที่วางแนวปฏิบัติของพระภิกษุสามเณรและฆราวาสนั้นมีลักษณะต่างออกไป คือ เปิดเรื่องด้วยการระบุเจตนารมณ์ของการสังสาร ซึ่งได้แก่มูลเหตุของการเวียนว่ายตายเกิดในไตรภพ คือ เปิดเรื่องด้วยการระบุเจตนารมณ์ของการสังสาร ซึ่งได้แก่มูลเหตุของการเวียนว่ายตายเกิดในไตรภพ คือ เปิดเรื่องด้วยการระบุเจตนารมณ์ของการสังสาร ซึ่งได้แก่มูลเหตุของการเวียนว่ายตายเกิดในไตรภพ

จึงจะเห็นว่าเรื่องหนังสือโอวาทานุสาสนีนั้นเปิดเรื่องด้วยการระบุผู้ครอบครอง ก็คือครูบาเจ้าปัญญาซึ่งอยู่ที่วัดบ้านหลุก รวมทั้งระบุเจตนารมณ์ว่าเรียบเรียงขึ้นมาเพื่อเป็น กฎเกณฑ์หรือเป็นแนวปฏิบัติสำหรับพระภิกษุสามเณรและฆราวาสให้ปฏิบัติเป็นแนวทาง เดียวกัน เพื่อสืบต่ออายุพระศาสนาให้ยืนยาวถึง 5,000 ปี

จะเห็นได้ว่า การเปิดเรื่องของตำราจริยศาสตร์ล้านนามี 2 ลักษณะ คือ เปิดเรื่องด้วยถ้อยคำมงคล และเปิดเรื่องด้วยการระบุเจตนารมณ์ของการสังสาร ตามปกติแล้ว ตำราจริยศาสตร์ล้านนาทุกเรื่องจะปรากฏถ้อยคำมงคลอันเป็นชนบดั้งเดิมของการเขียนวรรณกรรมกับศาสนา ซึ่งแตกต่างจากการเขียนวรรณกรรมตำนานล้านนาในแง่ที่ว่า

¹¹ ตัวอย่างที่ (9) โกนโต พังรามนุสสา ผู้คนหญิงชายลามแลวแล้วเผ่าน้อยใหญ่หญิงชายฟังแล้วจึงใส่ใจจำเอาไว้ ปฏิบัติตามโอวาท อยู่ได้ประมาทที่ทุกส จักเป็นผลผลภายหลัง คือ เมืองฟ้าแลนิพพาน (ปู่เผ่าสอนหลาน ฉบับวัดอรุณาราม, น. 231)

¹² ตัวอย่างที่ (10) หนังสือผุนี้ เป็นหนังสือของครูบาเจ้าปัญญาแลส่งไว้บ้านหลุกตั้งเก่าแท่นเอาไว้ ... บัดนี้ หนภายใน หมายมีสังฆนายกเจ้าทั้งหลาย มีครูบามโน วัดหัวขัว และครูบาสังฆราช ครูบาสมเด็จ ครูบาสามี เป็นเกล้าแก่พระคณะสังฆเจ้าชู้ตน ในแขวงเมืองหริภุญไชยนครทั้งมวล หนภายนอกหมายมีอัสสราชธิบดินท ออกมหาราชเจ้าตนเป็นใหญ่ในเมืองหริภุญไชยสุชาวดีทั้งมวลแล เจ้าอุปราชและเจ้าราชวงษาและพร้อม กับพระคณะเจ้าทั้งมวลก็ได้เปิกสาพร้อมไปด้วยกัน ก็มารำพึงหันยังสาสนาพระโคตมะเจ้าอันตั้งไว้ 5000 พระ วัสส กบิ้อักขระ 41 ตัว มี อะ เป็นต้น มี อ เป็นที่สุด เพื่อไว้เป็นครูสั่งสอนตางตนสรีรัพัญญูพระพุทเจ้า สั่งสอนบริษัททั้ง 4 ... หื้อได้ปฏิบัติทำเพงรักษาสีล 5 สีล 8 เมตตภาวนากะทำบุญญ์หื้อทาน หื้อได้ถึงมค ผละ คือว่า สุข 3 ประการ มีนิพพานเจ้าเป็นยอดว่าณินแท้ตืหลี (หนังสือโอวาทานุสาสนี, น. 229)

วรรณกรรมตำนานล้านนาระยะหลังมักไม่ปรากฏถ้อยคำมงคลหรือบทประณามพจน์ ดังที่ วิลักษณ์ ศรีป่าซาง (2541, น.111) กล่าวว่า การละทิ้งจารีตนิยมดังกล่าวนี้เกิดขึ้นกับตำนานที่เรียบเรียงใหม่เพื่อเผยแพร่ความรู้ให้แก่นักท่องเที่ยว หรือเพื่อให้อ่านได้เข้าใจง่ายขึ้น ทำให้รูปแบบการเขียนเปลี่ยนไปจากจารีตนิยม อย่างไรก็ตามท่วงทำนองการเขียนที่แปลกออกไปจากฉบับเดิมนี้อาจเพราะผู้ส่งสารต้องการให้กระชับ ประณามพจน์จึงกลายเป็นสิ่งที่เกินความจำเป็นไป อีกประการหนึ่งสันนิษฐานว่าเกิดจากข้อจำกัดเกี่ยวกับความรู้เรื่องภาษาบาลีของผู้แต่งจึงทำให้บทประณามพจน์ภาษาบาลีไม่ปรากฏในส่วนเปิดเรื่อง

2. ส่วนเนื้อเรื่อง

ส่วนเนื้อเรื่องของตำราจริยศาสตร์ล้านนา คือ ส่วนที่ต่อเนื่องจากส่วนเปิดเรื่อง และเป็นส่วนที่อธิบาย คำสอนแต่ละหัวข้อ โดยให้รายละเอียดเกี่ยวกับข้อประพฤติปฏิบัติตนที่บรรพชนได้สั่งสมมาจากประสบการณ์ของตนเอง เพื่อให้ผู้รับคำสอนเข้าใจและนำไปใช้ได้มากที่สุด ผลการศึกษาพบว่าท่วงทำนองการเขียนเนื้อเรื่องของตำราจริยศาสตร์ล้านนามี 2 ประเภทตามเกณฑ์ของโรเบิร์ต อี. ลองเอเคอร์ คือ เนื้อเรื่องประเภทคำสอนและเนื้อเรื่องประเภทเรื่องเล่า ดังจะอธิบายต่อไปนี้

2.1 เนื้อเรื่องประเภทคำสอน

เนื้อเรื่องประเภทคำสอน เป็นเนื้อเรื่องที่ผู้ส่งสารมุ่งนำเสนอวิธีการประพฤติตนของผู้กระทำและผลจากการประพฤติตน รวมทั้งให้รายละเอียดเกี่ยวกับหลักธรรมหรือคำสอนต่างๆ โดยไม่เน้นการลำดับเวลา

ลักษณะเด่นด้านการเขียนส่วนเนื้อเรื่องที่ปรากฏในตำราจริยศาสตร์ล้านนาคือการนำคำสอนหลายๆ หัวข้อหรือหลายๆ เรื่องมาเขียนต่อเนื่องกันไป คำสอนแต่ละหัวข้อจะมีการขึ้นต้น มีเนื้อเรื่อง และมีการลงท้าย เพื่อให้ผู้ส่งสาร รวมทั้งผู้รับคำสอนเข้าใจและสามารถติดตามเนื้อเรื่องได้ ผู้วิจัยได้จำแนกท่วงทำนองการเขียนเนื้อเรื่องประเภทคำสอนเป็น 3 ประเด็น ได้แก่ การขึ้นต้นเนื้อเรื่องประเภทคำสอน การเขียนเนื้อเรื่องประเภทคำสอน และการลงท้ายเนื้อเรื่องประเภทคำสอน ดังนี้

2.1.1 การขึ้นต้นเนื้อเรื่องประเภทคำสอน ผลการศึกษาพบว่าท่วงทำนองการเขียนขึ้นต้นเนื้อเรื่องประเภทคำสอนมี 6 ลักษณะ ได้แก่ 1) ขึ้นต้นด้วยหัวข้อคำสอน 2) ขึ้นต้นด้วยผู้รับคำสอน 3) ขึ้นต้นด้วยเนื้อหาคำสอน 4) ขึ้นต้นด้วยวลีบอกเวลา 5) ขึ้นต้นด้วยถ้อยคำมงคลและ 6) ขึ้นต้นด้วยประโยคแสดงการสอน ดังจะอธิบายต่อไปนี้

1) ขึ้นต้นด้วยหัวข้อคำสอน คำว่า “หัวข้อคำสอน” หมายถึง เรื่องที่ผู้ส่งสารต้องการจะสอน ผลการศึกษาพบว่าหัวข้อคำสอนที่ปรากฏในตำราจริยศาสตร์ล้านนามีทั้งหัวข้อคำสอนที่เป็นเรื่องทางโลกและเรื่องทางธรรม การขึ้นต้นด้วยหัวข้อคำสอนมีทั้งที่เป็นการกล่าวอย่างตรงไปตรงมาและการกล่าวแบบอุปมาอุปไมย ส่วนภาษาที่ใช้ในการขึ้นต้นด้วยหัวข้อคำสอนมีทั้งที่เป็นภาษาบาลีและภาษาล้านนา หัวข้อคำสอนภาษาบาลีมีทั้งข้อความขนาดสั้นและขนาดยาว ส่วนหัวข้อคำสอนภาษาล้านนา ผู้ส่งสารจะขึ้นต้นด้วยประโยคแสดงสภาพ โดยปรากฏกริยาสภาพ “มี” และ “ได้” จากนั้นจึงอธิบายขยายความ

ตัวอย่างที่ (11)¹³ และ (12)¹⁴ ใช้กริยาสภาพ “มี” ส่วนตัวอย่างที่ (13)¹⁵ ใช้กริยาสภาพ “ได้” ทั้ง 3 ตัวอย่างใช้กริยาสภาพในหัวข้อคำสอน เพื่อบอกสภาพหรือลักษณะของสิ่งที่จะสอน โดยตัวอย่างที่ (11) ถึง (14)¹⁶ เป็นหัวข้อคำสอนที่กล่าวตรงไปตรงมา

¹³ ตัวอย่างที่ (11) ผู้มี 15 จำพวก เมื่อเราเป็นพยาธิมาเฝ้ามารักษาเราต่อหายพยาธิ 1 เล้าโลมข้าวของเสียที่ได้อามาส่งหื้อแก่เรา 1 เมื่อภัยเกิดมีแก่เรามาช่วยรืรองป้องค้ำชูเราต่อหายภัย 1 (ราโชวาทกถา, น. 243)

¹⁴ ตัวอย่างที่ (12) ปัญจพลกรรม มี 5 เยื้อง ญาติพล คือ ปุชาพี่น้องญาติอันทุกขยากอกันมามาหาสังคหะหื้อข้าวของแก่เขา 1 อติตลิลิ หื้อเลี้ยงแขกฝูงขึ้นหาเรา อย่าหื้อกันข้าว 1 (ราโชวาทกถา, น. 245)

¹⁵ ตัวอย่างที่ (13) กินเหล้าได้โทษ 7 ประการ ฉิบหายต่อหน้าในชาตินี้ 1 ผิดว่าท่านเจ็บป่วยตื่นมือเป็นพยาธิ 1 เรื่องนั้นถึงท่านว่าคนอยู่นั้นกินเหล้า 1 ผางร้ายแก่โลกทั้งหลาย 1 (ราโชวาทกถา, น. 243)

¹⁶ ตัวอย่างที่ (14) ในบทว่า อทินนาทานา เวรมณี ก็เพิงเว้นเสีย อทินนาทานา ยังของแห่งท่านอันบ่หื้อบ่ปันแก่ตนนั้น ก็ยังบ่ควรว่าจักไปแอ่วเป็นจวนลักรู้ครุขิงของแห่งท่านอันควรเคี้ยวควรกินก็ดี มีวัตถุเสื้อผ้าเครื่องบัวโรกเป็นของแห่งท่านเจ้าของบ่หื้อนั้น ยังบ่ควรตีเอาแล ค้นว่าลักเอาของท่าน ศิลก็บ่มีกับตัวแล้วแล (โอวาทสอนภิกษุสามเณร, น. 215)

ผู้รับคำสอนสามารถเข้าใจได้ทันที และตัวอย่างที่ (11) ถึง (15)¹⁷ เป็นการขึ้นต้นด้วยหัวข้อคำสอน ซึ่งมีทั้งเรื่องทางโลกและเรื่องทางธรรม

นอกจากนี้ในตัวอย่างที่ (14) ยังปรากฏการใช้ภาษาบาลี “อทินนาทานา เวรมณี” เป็นหัวข้อคำสอนด้วย การใช้ภาษาบาลีเป็นการสร้างความน่าเชื่อถือให้แก่ตำราจริยศาสตร์ เพราะถือว่าเป็นการอ้างอิงพระพุทธานุญาตของพระพุทธเจ้า การนำพระพุทธานุญาตของพระพุทธเจ้ามาอธิบายทำให้คนเชื่อถือศรัทธามากยิ่งขึ้น (สมภพวิโรจน์ อินทนนท์ , 22 ตุลาคม 2561) ส่วนตัวอย่างที่ (15) “ไฟ 9 ประการไหม้ปัญญาแห่งสัตตโลกึงชายหื้อหม่นหมอง” เป็นการใช้หัวข้อคำสอนเชิงอุปมาอุปไมยเพื่อขึ้นต้นคำสอน ซึ่งผู้ส่งสารได้เปรียบเทียบ “ไฟ” เป็นเสมือนสิ่งที่แผดเผาให้สติปัญญาของมนุษย์หมดไป

นอกจากนี้การขึ้นต้นคำสอนเรื่องใหม่ด้วยหัวข้อคำสอนอีกลักษณะหนึ่งคือการอ้างอิงถึงการใช้วลี “ฝูงนี้แล”¹⁸ ในประโยค “ฝูงนี้แลบควรหื้อทาน 10 ประการ” เพื่ออ้างอิงถึงสิ่งที่ไม่ควรให้ทาน 10 ประการ

2) ขึ้นต้นด้วยผู้รับคำสอน

คำว่า “ผู้รับคำสอน” หมายถึง ผู้รับสารหรือบุคคลที่ผู้ส่งสารต้องการจะสอน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในสังคมล้านนาเป็นสังคมที่ประกอบด้วยกลุ่มบุคคลหลากหลายทั้งในแง่ชาติพันธุ์ ชนชั้น และอาชีพ บุคคลแต่ละกลุ่มก็มีลักษณะ บทบาท และหน้าที่แตกต่างกันไป การขึ้นต้นคำสอนด้วยผู้รับคำสอนทำให้ผู้รับสารทราบว่าเนื้อเรื่องหรือรายละเอียดคำสอนนั้นเน้นไปที่บุคคลกลุ่มใด ผลการศึกษาพบว่าผู้รับคำสอนที่ปรากฏในตำราจริยศาสตร์ล้านนาแต่ละเรื่องก็จะแตกต่างกันไป โดยตำราจริยศาสตร์ล้านนา 2 เรื่องเน้นสอนบุคคลเพียงกลุ่มเดียว คือ โอวาทสอนภิกษุสามเณรและหนังสือโอวาทานุสาสนีเน้นสอนผู้ที่อยู่ในสมณเพศและฆราวาสที่เกี่ยวข้อง ในขณะที่ตำราจริยศาสตร์ล้านนาเรื่องอื่นๆ เช่น ปู่เฒ่าสอนหลาน ราโฆวาทกถา เน้นสอนบุคคลหลายกลุ่ม และจะสอนโดยจำแนกเรื่องที่

¹⁷ ตัวอย่างที่ (15) ไฟ 9 ประการไหม้ปัญญาแห่งสัตตโลกึงชายหื้อหม่นหมองคือ โกะธะ 1 ลบคุณท่านเสีย 1 อิงฉา ยวนท่าน 1 (ราโฆวาทกถา, น. 239)

¹⁸ ตัวอย่างที่ (16) ฝูงนี้แลบควรหื้อทาน 10 ประการ มีสุรน้ำเหล้า 1 น้ำมันโสรฐ 1 ทานวัวเล็กแก้วนมแม่ 1 ทานผู้หญิงแก่ผู้ช้ายแล้วเอาคืน 1 (ราโฆวาทกถา, น.237)

สอนตามกลุ่มผู้รับคำสอน เมื่อขึ้นต้นด้วยผู้รับคำสอนแล้ว จึงเป็นเนื้อหาคำสอนที่ต้องการจะสอนบุคคลกลุ่มนั้น

ลักษณะภาษาที่ใช้ในการขึ้นต้นด้วยผู้รับคำสอนมี 2 ลักษณะ คือการใช้วลีที่ระบุผู้รับคำสอน และการใช้กริยาสภาพ “เป็น” หรือ “เกิดเป็น” ในวลี สำหรับการใช่วลี คือ การใช้นามวลีระบุผู้รับคำสอน เช่น “ภิกขุสมณेरคยมทั้งหลาย”¹⁹ “อุปาสะกอุปาสิกา คิลานุปัฏฐากทังมวล”²⁰ “คัพพะ”²¹ “ญิงชายบุคคละมีลูกชาย” “ญิงผู้ใดเป็นแม่เรือน” “บุคคลทังหลายฝูงใดได้เมียผู้ร้าย” “สุทังหลาย”

จากตัวอย่างจะเห็นว่า มีการใช้นามวลีระบุกลุ่มผู้รับคำสอนโดยตัวอย่างที่ (17) และ (18) ใช้คำว่า “ทั้งหลาย” และ “ทังมวล” เป็นส่วนขยายหน่วยนามในนามวลี “ภิกขุสมณेरคยมทั้งหลาย” และ “อุปาสะก อุปาสิกา คิลานุปัฏฐากทังมวล” ส่วนตัวอย่างที่ (19) เป็นการใช้นามวลีซึ่งเป็นภาษาบาลีคือคำว่า “คัพพะ” หมายถึง สตรีมีครรภ์ ในการขึ้นต้นคำสอน เพื่อสอนสตรีมีครรภ์

อนึ่งยังพบการใช้ “ดูกรา”²² แล้วตามด้วยนามวลีระบุกลุ่มผู้รับคำสอนดังตัวอย่างที่ (21)²³ นอกจากนี้การขึ้นต้นคำสอนด้วยผู้รับคำสอน ยังมีการใช้กริยาบอกสภาพ

¹⁹ ตัวอย่างที่ (17) ภิกขุสมณेरคยมทั้งหลาย จุงเอาเข้าใจไว้หะะ แม่นว่าจักกินอันใดก็ดี อันในอวาสกัควรบอกเล่าตามกับครูบาอาจารย์ ค่อยเอากินจึงควรแล (โอวาทสอนภิกขุสามเณร, น.221)

²⁰ ตัวอย่างที่ (18) อุปาสะก อุปาสิกา คิลานุปัฏฐากทังมวลก็หื้อเว้นเสียจากบาป 5 ประการ คือว่าฆ่าสัตว์ ลักของท่าน เหล้นขู้สุมैयाชาย ด้านกล่าวคำมสาละยพยาง สนส่อหื้อท่านผิดกัน เสพสุราและยาเมา (หนังสือโอวาทานุสาสนี, น.232)

²¹ ตัวอย่างที่ (19) คัพพะมีในเรือนอย่าซื้อสัตว์มาเลี้ยงท่า หื้อออกเสียก่อนแล้วค่อยซื้อเอามาหะะ อัน 1 คัพพะมีในเรือนจักหื้อทานมีต้นว่าผ้ามหากฐินก็ดี เครื่องอัฐบริขารก็ดี ... ทังหลายฝูงหมูนับควร ยังเสีย (ธรรมดาสอนโลก, น.163)

²² ตัวอย่างที่ (20) “ดูกรา กุลบุตรกุลธิดาญิงชายทังหลาย” สำหรับการใช้คำว่า “ดูกรา” ผู้อูใสกว่าจะใช้เรียกผู้อูใสน้อยกว่า (สัมภาษณ์ บาลี พุทธรัชชา, 28 มีนาคม 2561)

²³ ตัวอย่างที่ (21) ดูกรากุลบุตรกุลธิดาญิงชายทังหลาย บุคคลผู้ใดยังใคร่สมริทเป็นดีด้วยข้าวของเงินค้ายังรังมีตั้งอัน จุงกับตามฉนั้นหะะ แม่นชื่อว่าเคยทรงข้าวของบ่มีนัก ก็มีหน้อยพอกินพอทานบ่ตาย เอาทองมาแปลงปลอมเป็นเงินจ่าย 1 โลกเอาเขตแดน 1 มาโลกด้วยแปลงยอยแปลงซัง (ธรรมดาสอนโลก, น.168)

“เป็น” “เกิดเป็น” และ “มี” แล้วตามด้วยนามวลีระบุกลุ่มผู้รับคำสอน เช่น “เกิดเป็นคน”²⁴ “เป็นคนชาย”²⁵ “เป็นไพร่น้อย”²⁶ “เป็นพ่อเรือนแม่เรือน”²⁷ “เป็นคนหญิง” ดังตัวอย่างที่ (22) ถึง (25) รวมถึงการใช้กริยาสภาพ “มี” และ “เป็น” ในวลีเพื่อบอกสภาพและระบุสภาพของนามวลีที่อยู่ข้างหน้า คือ “หญิงผู้ใดเป็นแม่เรือน”²⁸ และ “หญิงชายบุคคลจะมีลูกชาย”²⁹ การใช้ภาษาลักษณะดังกล่าวมีจุดมุ่งหมายเพื่อระบุขอบเขตของผู้รับคำสอนเฉพาะกลุ่มให้ชัดเจนและไม่สับสน ดังตัวอย่างที่ (26) และ (27)

3) ขึ้นต้นด้วยเนื้อหาคำสอน

ขึ้นต้นด้วยเนื้อหาคำสอน คือ การขึ้นต้นคำสอนหัวข้อใหม่ด้วยเนื้อหาคำสอน จากข้อมูลพบว่าผู้ส่งสารจะอธิบายขยายความคำสอนเรื่องนั้นไปเรื่อยๆ โดยไม่กล่าวถึงผู้รับคำสอนหรือหัวข้อคำสอนในส่วนขึ้นต้น การขึ้นต้นในลักษณะนี้ปรากฏไม่มากนัก แต่ผู้รับคำสอนก็สามารถเข้าใจเรื่องที่สอนได้ เนื่องจาก เนื้อหาคำสอนนั้นใช้ประโยคหรือใช้

²⁴ ตัวอย่างที่ (22) อัน 1 เกิดเป็นคน หือรักตนตัว หือกลัวแตกเวร หือรู้ที่เป็นที่ตาย หือรู้ละอายแลบละอายอยู่ หือมีสหายผู้ดี หั้นข้าพท่านร้ายอย่าตี เท่าควรตีบอกแก่เจ้านาย (ปู่เฒ่าสอนหลาน ฉบับวัดอรุณาราม, น.248)

²⁵ ตัวอย่างที่ (23) เป็นคนชายอย่ากลัวบาป หือหมั่นขงขวย ท่านทั้งหลายอยู่ไหนก็หืออยู่นั้น อย่าขั่นตัวเสียท่าน อย่ากลัวการบ้าน อย่าหย่านการเมือง (ปู่เฒ่าสอนหลาน ฉบับวัดอรุณาราม, น.249)

²⁶ ตัวอย่างที่ (24) เป็นไพร่น้อยอย่ากินเหล้าร่วมแพ่งกับด้วยขุนใหญ่ อย่าเอาไถ่ของเกี้ยวแหว่กลับ อย่าขับคนไป ขึ้นต้นไม่ อย่าให้งางได้ของดี อย่ากินปลีกล้วยวันเดือน (ปู่เฒ่าสอนหลาน ฉบับวัดอรุณาราม, น.248)

²⁷ ตัวอย่างที่ (25) อัน 1 เป็นพ่อเรือนแม่เรือน ผิดกับด้วยกัน อย่าพินครวเรือน อย่าตีหม้อพ้อไหงนาทรครวเรือน บติ แม่่นเป็นเสกสิกกิฉิบหาย บสมริทธิแก่ผู้กระทำตาย (ธรรมดาสอนโลก, น.166)

²⁸ ตัวอย่างที่ (26) หญิงผู้ใดเป็นแม่เรือน หือใส่ใจเก็บข้าวหอมของ ไหวหวานหมั้นรพรองหูกฝ้ายเชิงคำหือฉลาด การกินการทานอย่าหือขาด อย่าประมาทพ่อแม่แลสมณพราหมณ์ (ปู่เฒ่าสอนหลาน ฉบับวัดอรุณาราม, น.251)

²⁹ ตัวอย่างที่ (27) หญิงชายบุคคลจะมีลูกชาย อย่าเลี้ยงเสียหือเฒ่าตาย แม่่นว่าช่างขงขวยได้ข้าวของไว้เท่าใด ก็ดี แม่่นได้กินได้ทานแลวันพินคำหมั้นเงินก็ดี ก็เท่าพอเป็นของฝากเมื่อเมืองผีพายหน้า (ปู่เฒ่าสอนหลาน ฉบับวัดอรุณาราม, น.253-254)

ภาษาที่มีโครงสร้างคล้ายกัน ดังตัวอย่างที่ (28)³⁰ และ (29)³¹ จะเห็นว่าเป็นการขึ้นต้นคำสอนเรื่องใหม่โดยที่ไม่มีการแสดงหัวข้อคำสอนเป็นตัวกำหนด แต่ขึ้นต้นด้วยส่วนเนื้อเรื่องประเภทคำสอน ทั้งตัวอย่างที่ (28) และ (29) นั้น ถึงแม้ว่าจะไม่ระบุข้อความขึ้นต้นคำสอนหัวข้อใหม่ที่ชัดเจน แต่การใช้ลักษณะการประพันธ์แบบร้อยโบราณและการซ้ำกริยาวิลี “อย่า” ในตัวอย่างที่ (28) รวมทั้งการซ้ำคำว่า “สอง” ในวลี ดังตัวอย่างที่ (29) ช่วยทำให้เนื้อเรื่องมีสัมพันธภาพ คือ เชื่อมโยงเป็นชุดเดียวกันได้

4) ขึ้นต้นด้วยวลีบอกเวลา

ขึ้นต้นด้วยวลีบอกเวลา คือ การใช้วลีบอกเวลาในการขึ้นต้นคำสอนเรื่องใหม่ ผลการศึกษาพบว่าการใช้วลีบอกเวลาเพื่อขึ้นต้นหัวข้อคำสอนนั้นพบในตำราจริยศาสตร์ล้านนาเรื่องหนังสือโอวาทพญาสานีมีกลุ่มผู้รับคำสอนเป็นทั้งพระภิกษุสามเณรและฆราวาส เอกสารนี้จารเมื่อ พ.ศ. 2432 เป็นระยะที่ประกาศระเบียบการปกครองสงฆ์ ประกอบกับเป็นช่วงที่ทางบ้านเมืองและสถาบันทางพระพุทธศาสนาได้มีการปรับปรุงระบบการบริหาร เพื่อให้ทันสมัยตามยุคพัฒนา (พิสิฐ วัชรสุโพธิ์ และคณะ, 2559, น.83) ด้วยเหตุนี้การใช้วลีบอกเวลาในเรื่องนี้จึงมีวัตถุประสงค์เพื่อเน้นช่วงเวลาแห่งการเริ่มต้นการปฏิบัติตามคำสอนฉบับปรับปรุงใหม่ จากนั้นจึงกล่าวถึงผู้รับคำสอนหรือผู้มีสภาพ แล้วจึงจะกล่าวถึงแนวปฏิบัติหรือสิ่งที่ควรปฏิบัติ วลีบอกเวลาที่พบ ได้แก่ “ตั้ง ณ วันนี้ไป”³² และ “ตั้งแต่ ณ วันนี้ไป”³³

³⁰ ตัวอย่างที่ (28) ดังไปอย่าอำปาก ถากไม้อย่าถากมาหามือ อย่าทือหมองวัน อย่าบัวนตัวคิง อย่าชิงเอาเมียท่าน อย่าอ่านหนังสือหาย อย่ากรายไถ่ลวอก อย่าตอบผู้ใหญ่ อย่าไปน้ำขึ้นคอย (ปูเฒ่าสอนหลาน ฉบับวัดศรีเตี้ย, น.203)

³¹ ตัวอย่างที่ (29) สองลิกคิดรอกอดกันนอน สองวังวอนหลังน้ำตาตกขบาค สองฉลาดคำจกมีครวเรือน สองใจเป็นบ่าติ สองใจหาริเสมอกันจักมีเงิน คำมูมั่งเท่า สองช่างเล่ามีลูกหลานหลาย ... กล่าวคนทั้งหลายทั้งหญิงชายผู้หื้อได้รู้จื่อจำไว้เป็นไม้ได้สองโลก ผู้ใดมีประยาจื่อจำไว้แลนย (ปูเฒ่าสอนหลาน ฉบับวัดศรีเตี้ย, น.206)

³² ตัวอย่างที่ (30) ตั้ง ณ วันนี้ไป คันว่าบวชเป็นภิกขุแล้ว หื้อไปคุมบาตรมาฉันทั้งวันตราบอันเป็นภิกขุสามเณรแล้วหื้อตั้งอยู่ในวัดดีในคลอง คันว่าอุสสาหะได้หื้อฉันคาบเดียวถือเออะ (หนังสือโอวาทพญาสานี, น.231)

³³ ตัวอย่างที่ (31) ตั้งแต่ ณ วันนี้ไป ตราบอันบวชเป็นภิกขุและสามเณรอยู่ในศาสนาอันนี้ หื้อได้กะทำสมณธัมม์ มีต้นว่า คันละธูระ วิปัสสนาธุระ ... หื้อเว้นจากปาณาติปาตา อทินนาทานา (หนังสือโอวาทพญาสานี, น.229)

จากตัวอย่างจะเห็นว่า การใช้คำว่า “ตั้ง ณ วันนี้ไป” และ “ตั้งแต่นั้น วันนี้ไป” เป็นวลีบอกเวลาที่ใช้ขึ้นต้นคำสอนเกี่ยวกับการปฏิบัติตนในสมณเพศ ซึ่งกลุ่มผู้รับคำสอนจะเป็นพระภิกษุและสามเณรอันบวชอยู่ในศาสนาพุทธให้ปฏิบัติตามคำสั่งสอน

5) การขึ้นต้นด้วยถ้อยคำมงคล

การขึ้นต้นด้วยถ้อยคำมงคล คือ การใช้คำภาษาบาลีสันสกฤตที่มีความหมายเป็นมงคลในการขึ้นต้นคำสอนหัวข้อใหม่ เพื่ออธิษฐานขอให้การจารสำเร็จลุล่วงด้วยดี ถ้อยคำมงคลดังกล่าวคือการใช้คำว่า “สิทธิการ”³⁴ และ “ศรีสวัสดิ์” จากนั้นตามด้วยกริยาวิเศษณ์แสดงการกล่าวสอน เช่น “จักกล่าว” “จักสอนด้วย” และตามด้วยหัวข้อคำสอนหรือเนื้อหาคำสอน พบในเรื่องปุจฉาวิสัชนา สันนิษฐานว่าผู้สงสารคัดลอกข้อความมาจากตำราจริยศาสตร์เรื่องอื่นๆ หลายฉบับ แล้วนำมารวมกันไว้ในเรื่องปุจฉาวิสัชนา อย่างไรก็ตามท่วงทำนองการเขียนลักษณะนี้พบในงานเขียนประเภทตำราด้วย (รุ่งอรุณ ทัพซุนทเถียร, 2549, น.33)

จากตัวอย่างที่ (32) จะเห็นว่า การขึ้นต้นคำสอนหัวข้อใหม่ด้วยถ้อยคำมงคล “สิทธิการ” ใช้ภาษาสันสกฤต สันนิษฐานว่าเพื่อขอให้การจารวรรณกรรมนั้นสำเร็จลุล่วงด้วยดี

6) การขึ้นต้นด้วยประโยคแสดงการกล่าวสอน

การขึ้นต้นลักษณะนี้ คือ การขึ้นต้นด้วยประโยคที่ผู้สงสารแสดงการกล่าวสอนผู้ใดผู้หนึ่ง และใช้กริยาอาการแสดงการพูดหรือการสอน ได้แก่ “กล่าว” “สั่งสอนบอกกล่าว” และ “บอกเล่า”

³⁴ ตัวอย่างที่ (32) สิทธิการ จักกล่าวปุจฉาวิสัชนาว่า ดูราหลาน สุเจ้าจักกระทำตนเป็นคนเมื่อหน้า ทือกำ 3 ปัง 3 ปลายทือได้ (ปุจฉาวิสัชนา ฉบับวัดศรีเตี้ย, น.209)

จะเห็นว่าตัวอย่างที่ (33)³⁵ การขึ้นต้นคำสอนเรื่องใหม่จะขึ้นต้นโดยการใช้ประโยคแสดงการสั่งสอน มีคำกริยา “กล่าว” ซึ่งประโยคดังกล่าวนี้แสดงคำเรียกผู้ส่งสาร คือ “พญาสัณมุละ” และกล่าวถึงผู้รับสารคือ “ท้าวพญาร้อยเอ็ด”

จากที่กล่าวมาจะเห็นได้ว่า การขึ้นต้นเนื้อเรื่องประเภทคำสอนทั้ง 6 ลักษณะเป็นการบอกให้ทราบว่าคำสอนแต่ละหัวข้อเน้นสั่งสอนใคร เน้นสั่งสอนเรื่องอะไร และเน้นให้เริ่มต้นการปฏิบัติตั้งแต่เมื่อไรเป็นสำคัญ นอกจากนี้การขึ้นต้นเนื้อหาคำสอนแต่ละหัวข้อจะช่วยแยกคำสอนแต่ละหัวข้อได้อย่างชัดเจน เนื่องจาก ในตำราจริยศาสตร์ล้านนาที่เลือกมาศึกษานั้นการขึ้นต้นคำสอนหัวข้อใหม่มีลักษณะที่หลากหลาย กล่าวคือ คำสอนบางหัวข้อขึ้นต้นด้วยผู้รับคำสอน คำสอนบางหัวข้อขึ้นต้นด้วยหัวข้อคำสอน คำสอนบางหัวข้อขึ้นต้นด้วยถ้อยคำมงคล การสังเกตคำขึ้นต้นคำสอนจึงจะสามารถทำให้เข้าใจเรื่องได้มากขึ้น

2.1.2 การเขียนเนื้อเรื่องประเภทคำสอน

เนื้อเรื่องประเภทคำสอนเป็นส่วนหลักที่ปรากฏในตำราจริยศาสตร์ล้านนา เนื่องจาก เนื้อเรื่องส่วนนี้เป็นส่วนที่ผู้ส่งสารต้องการนำเสนอให้แก่ผู้รับคำสอน ในมิติของผู้รับคำสอนนั้น ตำราจริยศาสตร์ล้านนามีคำสอนที่สอนคนทุกกลุ่มและทุกชนชั้น โดยเน้นสถานภาพของผู้รับสาร ไม่ว่าจะเป็นชนชั้นปกครอง พระสงฆ์ หรือประชาชนทั่วไป นอกจากนี้หัวข้อคำสอนที่ปรากฏในตำราจริยศาสตร์ล้านนาที่เลือกศึกษาก็มีทั้งที่เป็นหัวข้อคำสอนทางโลกและหัวข้อคำสอนทางธรรมดละกัน คำสอนเหล่านี้ผู้ส่งสารได้หยิบยืมมาจากวรรณกรรมและคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา ประกอบกับการได้ยืมได้ฟังภาษิตโบราณจากบรรพชน ท่วงทำนองการเขียนในตำราจริยศาสตร์ล้านนาจึงมีลักษณะการเรียบเรียงเนื้อเรื่องที่หลากหลาย เพื่อให้ผู้รับสารเข้าใจ และสามารถนำคำสอนไปปฏิบัติตามได้ ผลการศึกษาพบว่า ท่วงทำนองการเขียนเนื้อเรื่องประเภทคำสอนมี 6 ลักษณะ ได้แก่ 1) การบอกให้ทำ การสั่งห้ามทำหรือการแนะนำ 2) การอธิบายขยายความ 3) การให้ความหมาย 4) การแจกแจงรายละเอียด 5) การระบุผลของการกระทำ และ 6) การระบุสาเหตุ ดังนี้

³⁵ ตัวอย่างที่ (33) พญาสัณมุละกล่าวแจ้งท้าวพญาร้อยเอ็ดว่าดังนี้ โจนโต ตูกราพันทั้งหลายเหย สุธงหลายตนโคตน 1 แลไปนำเอาลูกไฟรมีชาติอันด้าอันยอมมากระทำ อาวาทะ วิวาทะ หื้อแก่ลูกบ่าวลูกสาวอันเป็นเชื้อชาติยะกระดูกลบตี (ธรรมดาสอนโลก, น.159)

1) การบอกให้ทำ การสั่งห้ามทำหรือการแนะนำ การบอกให้ทำหรือการสั่งห้ามผู้รับคำสอนทำสิ่งใดสิ่งหนึ่งเป็นเนื้อเรื่องที่สำคัญที่สุด เพราะการสั่งสอนอย่างตรงไปตรงมาเป็นการควบคุมและกำหนดพฤติกรรมของผู้รับคำสอนให้ผู้รับคำสอนปฏิบัติตนตามกรอบที่กำหนดไว้ หรืออาจจะเป็นการแนะนำให้ผู้รับคำสอนปฏิบัติอย่างใดอย่างหนึ่งอย่างเคร่งครัดเพื่อนำไปสู่ผลที่ดี เช่น สอนเรื่องการวางตัว สอนเรื่องการเลี้ยงดูบุตร-ธิดา สอนเรื่องความเมตตาต่อคนและสัตว์ เป็นต้น คำที่ใช้ในการบอกให้ทำ การสั่งห้ามทำ หรือการแนะนำ คือ “อย่า”³⁶ “หื้อ” “จุง”³⁷ “จิง” “ป่ควร” “ป่ควรดี” “เทอะ”

ตัวอย่างที่ (35) การใช้คำว่า “หื้อ” “อย่า” “อย่าหื้อ” เป็นการสั่งห้ามทำ การสั่งสอนโดยการใช้คำสั่งอย่างตรงไปตรงมาเพื่อบอกให้กลุ่มผู้รับคำสอนทราบว่าควรทำหรือไม่ควรทำอะไรจึงจะเกิดผลดี ส่วนจากตัวอย่างที่ (35) จะเห็นว่า ในตำราจริยศาสตร์ล้านนามีเนื้อเรื่องที่แสดงเจตนาสั่งให้ทำ สั่งห้ามทำหรือแนะนำโดยการใช้คำแสดงการสั่ง ดังปรากฏใช้คำว่า “จุง...เทอะ” “ควร” และ “จิง” ในตัวอย่างที่ (35) ซึ่งเป็นการบอกให้ทำหรือการแนะนำ

³⁶ ตัวอย่างที่ (34) เป็นคนหื้อหมั้นคำหื้อหื้อสระตน เป็นข้าแก้วทั้งสามหื้อกระทำตัวเป็นดังเสือแผ้วมักเนื้อกระทำตัวเป็นดังชาติเชื้อผีเสื้อ คั้นคำแล้วหื้อหมั้นแอ้วหากัน อย่าสั่นลวนกันนักกว่า เช่น ใครได้หื้อถามกันด้วยชื่อ ควรซื้อหื้อซื้อแมน ผิดก็หื้อมีคำอด อย่าหื้อมีใจลดเลี้ยว เป็นคนอย่าใจหนักใจเหนียว ไปที่เขี้ยวตังน้ำไหล คั้นผัดกันอย่าตีหม้อพ้อไหรอบครัวเรือน (ปู่เฒ่าสอนหลาน ฉบับวัดอรัญญาราม, น.239)

³⁷ ตัวอย่างที่ (35) ฤิกขุแลสมเณรคยมทั้งหลายจุงเอาเข้าใจไว้เทอะ แมนว่าจักกินอันใดก็ดี อันในอวาสกัควรบอกเล่าถามกับครูบาอาจารย์ค่อยเอากินจิงควรแล (โอวาทสอนภิกขุสามเณร, น.221)

2) การอธิบายขยายความ ท่วงทำนองการเขียนลักษณะนี้เป็นการขยายความหรือให้รายละเอียดเกี่ยวกับหัวข้อคำสอนที่ระบุไว้ จากข้อมูลพบว่าถ้อยคำจำนวนหนึ่งที่ปรากฏในตำราจริยศาสตร์ล้านนามีความหมายเฉพาะและมีการอุปมาอุปไมย การอธิบายขยายความจึงทำให้ผู้รับคำสอนเข้าใจถ้อยคำนั้นชัดเจนขึ้น สำหรับการอธิบายขยายความอาจปรากฏวลี “คือว่า” “แก่ว่า” หรือไม่ปรากฏก็ได้ หากปรากฏวลี “คือว่า” “แก่ว่า” ข้อความที่ตามมาจะอธิบายขยายความข้อความที่อยู่ข้างหน้า ดังตัวอย่างที่ (36)³⁸

จากตัวอย่างที่ (36) จะเห็นว่า ผู้ส่งสารเปรียบมนุษย์ดัง “ปลวก” แล้วจึงอธิบายขยายความคำว่า “ปลวก” ว่ามนุษย์ต้องขยันหมั่นเพียรเหมือนปลวก นอกจากนี้ยังเปรียบสามีภรรยาตั้ง “จัวซอนแอก” เพื่อสั่งสอนมนุษย์ แล้วจึงอธิบายว่าสามีภรรยาจะต้องเกื้อกูลและพึ่งพาอาศัยกัน เหมือนวัวกับแอกวัว ที่ว่าเมื่อกลับมาพบกันที่บ้านต้องถ้อยทีถ้อยอาศัยกัน ใช้คำพูดที่ดีต่อกัน

จากตัวอย่างที่ (37)³⁹ จะเห็นว่า การอธิบายขยายความวลี “หื้อทานธรรม” เพื่อให้รายละเอียดวิธีการให้ธรรมะเป็นทาน ตัวอย่างที่ (38)⁴⁰ อธิบายขยายความคำภาษาบาลี “เว้นเสียยังคำมูสาวาท” เพื่อให้สามเณรได้เข้าใจเกี่ยวกับการงดเว้นการพูดโกหก และตัวอย่างที่ (39)⁴¹ อธิบายขยายความคำว่า “พยาธิอันอื่น” หมายถึง “ความเจ็บป่วยอื่นๆ” การอธิบายขยายความลักษณะนี้ก็เพื่อให้ผู้รับสารซึ่งมีหลากหลายกลุ่มได้เข้าใจตรงกัน ทั้ง 3 ตัวอย่างปรากฏวลี “คือว่า” เพื่อเชื่อมระหว่างถ้อยคำที่มีความหมายเฉพาะกับคำอธิบาย

³⁸ ตัวอย่างที่ (36) เป็นคนหื้อกระทำตนเหมือนดังเดือนออก หื้อเป็นดังปลวก ขนดินขึ้นพอกแปลงดอก กระทำเพียรอย่าหื้อผ่อน ผัวแลเมียหื้อเป็นดังจัวซอนแอก คันมาเรือนอย่าเคียด อย่าจากคำส่มเสียดผิดหู อยู่อยู่ ครกเยียะหยื่อ (ปูเฒ่าสอนหลาน ฉบับวัดแม่ทะหลวง, น.247)

³⁹ ตัวอย่างที่ (37) หื้อทานธรรมคือว่า เทสนาธรรมแก่ท่านก็ดี สอนธรรมแก่ท่านก็ดี เขียนด้วยตนก็ดี จ้างท่าน ผู้อื่นหื้อเขียนก็ดียังธรรมไว้กับศาสนาพระเจ้าผละอนิสสงส์ยิ่งเหลือกว่าทานทั้งมวล (ราโชวาทกถา, น.237-238)

⁴⁰ ตัวอย่างที่ (38) ในบทว่า มูสาวาทา นั้น เวมณิ ก็เพิง เว้นเสียยังคำมูสาวาท คือว่าบ่หื้อกล่าวคำล่ายพราง ส่อสน หื้อท่านได้เคียด ผิดเถียงกัน เป็นคำมูสาวาจาหาประโยชน์ (โอวาทสอนภิกษุสามเณร, น.218)

⁴¹ ตัวอย่างที่ (39) อัน 1 ดังลืบปี ตายด้วยพยาธิอันชื่อว่าตายด้วยไข้หนวนั้น เมาส่งสารก็เป็นบุญแล ค้นว่าตายด้วยพยาธิอันอื่นคือว่าหลู่ทอง พองมาน ลมมาน แล้วตายบ่ควรให้ (ธรรมดาสอนโลก, น.164)

3) การให้ความหมาย คือ การที่ผู้ส่งสารแปลความหมายจากภาษาบาลีเป็นภาษาล้านนาเพื่อให้ผู้รับสารเข้าใจ เนื่องจากตำราจริยศาสตร์ล้านนาเป็นงานเขียนที่เรียบเรียงโดยมีแนวคิดทางพระพุทธศาสนาเป็นสำคัญ ข้อมูลส่วนหนึ่งจึงเป็นข้อมูลจากวรรณกรรมพุทธศาสนา โดยในอดีต การแต่งวรรณกรรมเกี่ยวกับพุทธศาสนาเพื่องูมกในล้านนา เพราะพระภิกษุได้เรียนภาษาบาลีจนกระทั่งมีความรู้แตกฉาน ประกอบกับมีการสังคายนาพระไตรปิฎกครั้งที่ 8 ณ วัดมหาโพธาราม (อุดม รุ่งเรืองศรี, 2546, น.4 และ 187) ต่อมาวรรณกรรมเข้าถึงชาวบ้านมากขึ้น จึงมีการแปลภาษาบาลีแบบคำต่อคำ หรือแปลแบบพยานะยกศัพท์ ในที่สุดภาษาบาลีก็ปรากฏเพียงบางส่วนเท่านั้นแต่ปรากฏตลอดทั้งเรื่อง คือ มีการกล่าวภาษาบาลีเพียงเล็กน้อยและอธิบายขยายความเป็นภาษาล้านนา จากนั้นก็กล่าวภาษาบาลีและอธิบายขยายความเป็นภาษาล้านนา ปรากฏเช่นนี้ไปเรื่อยๆ จนกระทั่งจบเรื่อง (สัมภาษณ์วิโรจน์ อินทนท์, 22 ตุลาคม 2561) ผู้ที่มีความรู้และเข้าใจข้อมูลเหล่านี้ คือ พระภิกษุสามเณรหรือฆราวาสที่เคยบวชเรียน ซึ่งได้เรียนภาษาบาลีและสารัตถะคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา การนำมาเผยแพร่ให้แก่ผู้รับคำสอน มีทั้งกลุ่มบุคคลทั่วไปและพระภิกษุสามเณร การให้ความหมายจึงเป็นท่วงทำนองการเขียนแบบหนึ่งที่ทำให้ผู้รับคำสอนเข้าใจตรงกัน

จากตัวอย่างที่ (40)⁴² จะเห็นว่า การใช้ภาษาบาลีสลับกับข้อความภาษาล้านนาเป็นลักษณะเด่นประการหนึ่งที่ปรากฏในตำราจริยศาสตร์ล้านนา คือ ในเนื้อเรื่องจะมีภาษาบาลีขนาดสั้นที่เรียกว่า “จุนณียบท” หมายถึง “บทบาลีเล็กน้อยที่ยกขึ้นแสดงก่อนเนื้อความ” (อุดม รุ่งเรืองศรี, 2547, น.198) จากนั้นจึงให้ความหมายจุนณียบทหรือคำศัพท์ภาษาบาลีเหล่านั้น รวมทั้งอธิบายขยายความด้วยข้อความภาษาล้านนา

⁴² ตัวอย่างที่ (40) ดูกร เจ้าทั้งหลาย ตนได้ใคร่หื้อบ้านเมืองก้านทุ่งรุ่งเรือง ด้วยยศสมบัติสมบัติตั้งอันจุงตั้งอยู่ในทศราชธรรมสิบประการเทอะ ทาน จุงหื้อทานอย่าขาด ศีล จุงรักษาศีล 5 อย่าหื้อขาด บริจาค หื้อได้จ่ายข้าวของหื้อเป็นทาน อาชว หื้อมีใจอันซื่อแท้ มัทพ หื้อมีใจอันมฤ กรุณา ยังคนแลสัตว์ อโภ หื้อมีใจอด แลคำอดอย่าเคียด อวิหส อย่าหึงสาบเบียน ไพรไทย บ่าวเพิ่นแห่งตน ตบ หื้อกลัวละอายแต่บาป ขนติ จ หื้อกระทำบุญรักษาศีล 5 ศีล 8 ศีล 10 ใส่ใจไว้ในอุโบสถศีล อวิโรจน หื้อไต่ตามโบราณทำนองคลอง (ธรรมดาสอนโลก, น.172)

4) การแจกแจงรายละเอียด การแจกแจงรายละเอียดเป็นการให้ข้อมูลตามที่กำหนดในหัวข้อคำสอน ซึ่งหัวข้อคำสอนได้ระบุจำนวนของสิ่งที่ผู้ส่งสารต้องการจะสื่อ การแจกแจงรายละเอียดจึงเป็นการแจกแจงเพื่อขยายรายละเอียดเหล่านั้นเป็นข้อๆ ตามจำนวนที่ระบุไว้ ลักษณะภาษาในการแจกแจงรายละเอียดนี้มักปรากฏใน 2 ลักษณะ ลักษณะแรกคือการใช้ “นามวลี” หรือ “กริยาวลี” ที่เป็นรายละเอียด ตามด้วยจำนวนตัวเลข ซึ่งส่วนมากคือ “หนึ่ง” “1” อีกลักษณะหนึ่งคือการใช้ “อัน 1” แล้วตามด้วยกริยาวลี

จากตัวอย่างที่ (41)⁴³ จะเห็นว่า การขึ้นต้นคำสอนในตัวอย่างที่ (41) นั้นในหัวข้อคำสอนได้ระบุจำนวนไว้ คือ “หนมแทงปัญญาแห่งสัตตโลกญิงชายหื้อเป็นทุกขมี 3 เล่ม” ส่วนเนื้อเรื่องคำสอนจึงได้แจกแจงรายละเอียดตามจำนวน “3” ที่กำกับไว้ในหัวข้อคำสอนนั้นๆ รายละเอียดที่แจกแจงมานั้นจะมีลักษณะเป็นนามวลีหรือกริยาวลีแล้วตามด้วยจำนวน “1” เสมอ นอกจากนี้ยังปรากฏคำว่า “ประกอบด้วย” ซึ่งเป็นคำแสดงการแจกแจงที่เชื่อมระหว่างส่วนหัวข้อคำสอนกับส่วนแจกแจงรายละเอียด ส่วนตัวอย่างที่ (42)⁴⁴ นั้น จะเห็นว่าเมื่อขึ้นต้นหัวข้อคำสอนเรื่องใหม่ มีจำนวน “5 ประการ” ระบุไว้ ส่วนเนื้อเรื่องจึงแจกแจงรายละเอียด โดยใช้คำว่า “อัน 1” แล้วตามด้วยกริยาวลีเพื่อสร้างสัมพันธภาพเนื้อเรื่องคำสอนให้เชื่อมโยงเป็นเรื่องเดียวกัน

⁴³ ตัวอย่างที่ (41) หนมแทงปัญญาแห่งสัตตโลกญิงชายหื้อเป็นทุกขมี 3 เล่ม คือ ประกอบด้วยความหิงสาใครเปียดเบียนท่านผู้นั้น 1 มักกามกิเลสตามถงดด้วยผู้ญิงหอมผู้ญิง 1 ประกอบด้วยโกระคำเคียดทุกวันทุกคืน 1 (ราโชวาทกถา, น.240)

⁴⁴ ตัวอย่างที่ (42) หื้อหมั้นดังนางสีดาอุปัฏฐากพญารามด้วยวัตร 5 ประการนั้นนทอะ วัตร 5 ประการนั้น อัน 1 นอนลุนผัวตนลูกเข่าก่อนผัวตน กินอันใดก็ควรแต่โภชนะอาหารไว้ถ้า อัน 1 แต่งดายังนำช่วยหน้าแลไม่มีสีฟันผ้าเช็ดหน้าไว้หื้อ อัน 1 กวาดเผี่ยหวอเรือนที่อยู่ทีนอนหื้อหมดใส่ไว้ถ้าผัวตน (ปู่เฒ่าสอนหลาน ฉบับอรุญาราม, น.242)

5) การระบุผลของการกระทำ ข้อความระบุผลเป็นข้อความที่ระบุไว้เพื่อให้ผู้รับคำสอนทราบว่าเมื่อปฏิบัติเช่นนี้ ผลที่ได้รับจะเป็นอย่างไร ลักษณะภาษาส่วนนี้เรื่องที่จะระบุผล คือการใช้คำช่วยหน้ากริยา “ยอม” “จัก” เพื่อแสดงสิ่งที่จะเกิดขึ้นในอนาคต

จากตัวอย่างที่ (43)⁴⁵ จะเห็นว่า เมื่อกล่าวถึงลักษณะต่างๆ ของบุคคลหรือการกระทำของบุคคลแล้ว จึงกล่าวถึงผลของการกระทำนั้นๆ ว่าจะส่งผลอย่างไรต่อผู้กระทำ ตัวอย่าง (43) กล่าวถึงผลของผู้ที่มีใจอกุศลว่าบาปกรรมย่อมทำให้จิตใจหม่นหมองและนำพาคนเหล่านั้นไปสู่นรกอเวจีภายหลัง ส่วนที่บอกผลนั้นใช้คำว่า “ยอม” และคำว่า “จัก” แล้วตามด้วยผลที่เกิดขึ้น คำว่า “จัก” เป็นคำช่วยหน้ากริยาบอกสิ่งที่จะเกิดขึ้นในอนาคต ตรงกับคำว่า “จะ” โดยคำว่า “จัก” เป็นภาษาพูดที่ชาวล้านนาในสมัยหนึ่งใช้เป็นปกติในชีวิตประจำวัน เช่น “จักไป” แต่ในปัจจุบันไม่ปรากฏใช้ในภาษาพูดทั่วไป ยังคงปรากฏร่องรอยการใช้คำว่า “จัก” ในวรรณกรรมเท่านั้น (สัมภาษณ์วิโรจน์ อินทนนท์, 22 ตุลาคม 2561)

6) การระบุสาเหตุ จากการศึกษาพบว่าเมื่อมีการสั่งให้ทำหรือสั่งห้ามทำสิ่งใด จะต้องมิเหตุผลประกอบว่าเหตุใดจึงต้องกระทำหรือเหตุใดจึงห้ามกระทำ ส่วนที่ระบุสาเหตุจะใช้คำเชื่อม “เหตุ” แล้วตามด้วยข้อความบอกสาเหตุ

จากตัวอย่างที่ (44)⁴⁶ กล่าวถึงอานิสงส์ของการให้ธรรมะเป็นทาน ที่ว่ามือนิสงส์มากกว่าการให้ทานทั้งหมด จากนั้นผู้สังสารได้ใช้คำว่า “เหตุ” เพื่อแสดงสาเหตุที่กล่าวเช่นนั้น คือ การถวายธรรมะเป็นทานไม่ทำให้เกิดกลุ่อบายภูมิทั้ง 4 อีกทั้งยังเป็นหนทางที่จะนำไปสู่นิพพานด้วย

⁴⁵ ตัวอย่างที่ (43) ผู้ใดใจบาปยอมหม่นหมอง บาปจักเป็นบ่วงคล้องคอไปตกนาล้างหนา (ปู่เฒ่าสอนหลาน ฉบับวัดแม่ทะหลวง, น.253)

⁴⁶ ตัวอย่างที่ (44) เทสนาธรรมแก่ท่านก็ดี สอนธรรมแก่ท่านก็ดี เขียนด้วยตนก็ดี จ้างท่านผู้อื่นหรือเขียนก็ดียังธรรมไว้กับศาสนาพระเจ้าผละอานิสงส์ยิ่งเหลือกว่าทานทั้งหมดเหตุห้ามอบายทั้ง 4 มีนารกเป็นต้น แลไขประคูนนิพพานเจ้าไว้แก่สัตว์ทั้งหลาย (ราโชวาทกถา, น.237-238)

2.1.3 การลงท้ายเนื้อเรื่องประเภทคำสอน

เมื่อการกล่าวสอนในแต่ละหัวข้อสิ้นสุดแล้ว จะปรากฏข้อความลงท้ายเนื้อเรื่องประเภทคำสอน เพื่อบอกให้ผู้รับสารทราบว่าสิ้นสุดคำสอนหัวข้อนี้แล้ว ผลการศึกษาพบว่าการลงท้ายเนื้อเรื่องประเภทคำสอนที่พบในตำราจริยศาสตร์ล้านนามี 5 ลักษณะ คือ 1) ลงท้ายด้วยผู้รับคำสอน 2) ลงท้ายด้วยหัวข้อคำสอน 3) ลงท้ายด้วยการระบุผลของการกระทำ 4) ลงท้ายด้วยที่มาของเรื่อง 5) ลงท้ายด้วยการบอกให้ทำ ห้ามทำ หรือแนะนำให้ทำ ดังนี้

1) ลงท้ายด้วยผู้รับคำสอน คือ การที่ผู้ส่งสารระบุกลุ่มผู้รับคำสอนไว้ท้ายคำสอนในแต่ละหัวข้อก่อนที่จะขึ้นคำสอนหัวข้อใหม่ จากข้อมูลพบว่าการลงท้ายด้วยผู้รับคำสอนไม่ปรากฏมากนัก ส่วนใหญ่การระบุผู้รับคำสอนมักปรากฏตอนขึ้นต้นการเขียนมากกว่าในตอนท้าย การลงท้ายด้วยผู้รับคำสอนที่พบ ได้แก่ การใช้คำว่า “หลานเหย”

จากตัวอย่างที่ (45)⁴⁷ จะเห็นว่าการลงท้ายคำสอนด้วยการระบุผู้รับคำสอน โดยใช้คำว่า “หลานเหย” การระบุผู้รับคำสอนในตอนท้ายมักระบุคำที่มีความหมายกว้าง อีกทั้งการใช้คำว่า “หลาน” ที่ปรากฏในชื่อเรื่อง “ปู่เฒ่าสอนหลาน” ยังแสดงความใกล้ชิดกับผู้รับคำสอนเพื่อให้ผู้รับคำสอนรู้สึกว่าคุณส่งสารเป็นเสมือนญาติผู้ใหญ่คนหนึ่งที่กำลังส่งสารแสดงคำสอนอยู่

⁴⁷ ตัวอย่างที่ (45) ของบ่หลังสินอย่าสินในมือ ของบ่หลังอืออย่าอือในดั่ง ของบ่หลังฟ่งอย่าฟ่งในหู ของบ่หลังดูอย่าดูในตา ของบ่หลังจาย่าจาในปาก ของบ่หลังซาบอย่าซาบในลิ้นเนอ **หลานเหย** (ปู่เฒ่าสอนหลาน ฉบับวัดศรีเตี้ย, น.203)

2) ลงท้ายคำสอนด้วยหัวข้อคำสอน คือ การที่ผู้ส่งสารลงท้ายด้วยการกล่าวเน้นย้ำหัวข้อคำสอนหลังจากที่กล่าวเนื้อหาสิ้นสุดลงแล้วอีกครั้งหนึ่ง หัวข้อคำสอนที่กล่าวในตอนท้ายมีใจความเดียวกับหัวข้อคำสอนที่อยู่ตอนต้น ท่วงทำนองการเขียนลักษณะนี้ช่วยเน้นย้ำให้ผู้รับคำสอนทราบว่าคำสอนหัวข้อนี้ได้สิ้นสุดลงแล้ว และข้อความต่อไปจะเป็นคำสอนหัวข้อใหม่

จากตัวอย่างที่ (46)⁴⁸ และ (47)⁴⁹ จะเห็นว่า มีการลงท้ายคำสอนแต่ละหัวข้อด้วยการการเน้นย้ำหัวข้อคำสอนอีกครั้งหนึ่งในตอนท้าย ดังในตัวอย่างที่ (46) ซึ่งปรากฏใจความเดียวกันทั้งในตอนต้นและตอนท้าย ส่วนตัวอย่างที่ (47) นั้นขึ้นต้นเนื้อเรื่องคำสอนด้วย “ปีน 5 เล่ม แหงปัญญาแห่งสัตตโลกทั้งหลายญิงชายทื่อหนีจากบุญ” ในส่วนท้ายได้เน้นย้ำหัวข้อคำสอน แต่ต่างจากตัวอย่างที่ (46) ตรงที่การเน้นย้ำในตัวอย่างที่ (47) นั้นเป็นภาษาบาลี คือ “ปัญจสัลลสะ” ซึ่งมีความหมายเดียวกัน

3) ลงท้ายคำสอนด้วยการระบุผลของการกระทำ คือ การที่ผู้ส่งสารระบุผลของการกระทำ หลังจากที่ได้กล่าวสอนหรือชี้แนะแนวปฏิบัติแก่ผู้รับคำสอนแล้ว เมื่อสิ้นสุดการสอนหรือการชี้แนะ ผู้ส่งสารจึงกล่าวถึงผลที่เกิดจากการปฏิบัติหรือไม่ปฏิบัติตามคำสอน การลงท้ายด้วยการระบุผลทั้ง 2 ลักษณะดังกล่าวมีผลต่อจิตใจของผู้รับคำสอน กล่าวคือ ผู้รับคำสอนจะทราบว่าหากปฏิบัติตามคำสอนนี้แล้ว จะได้รับผลอย่างไร ซึ่งเป็นการโน้มน้าวชักจูงให้ผู้รับคำสอนปฏิบัติในสิ่งที่ควร ลักษณะภาษาคือการใช้คำช่วยหน้ากริยา “จัก” เพื่อแสดงสิ่งที่จะเกิดขึ้นในอนาคต

จากตัวอย่างจะเห็นว่า ตัวอย่างที่ (48)⁵⁰ เป็นผลที่เกิดขึ้นตามแนวคิดทางพระพุทธศาสนา กล่าวคือ หากปฏิบัติตามเรื่องที่สอน ผลที่เกิดขึ้นก็คือได้เข้าสู่นิพพาน

⁴⁸ ตัวอย่างที่ (46) หนูกัดธงเป้งเสียมมี 6 ตัวคือว่ามักกินเหล้า 1 มักเดินกลางคืน 1 มักแอ่วนเล่น มโหสถรรฐ 1 มักเล่นเปี้ยหมากกรุก หมากสากานที่ 1 คบคนบาป 1 คบคนซัดค่าน 1 ผู้นั้นเสมอกับหนูกัดธงเป้งแล (ราโฆวาทกถา, น.242)

⁴⁹ ตัวอย่างที่ (47) ปีน 5 เล่ม แหงปัญญาแห่งสัตตโลกทั้งหลายญิงชายทื่อหนีจากบุญคือ รากะ โทะสะ โมะหะมานะ มิฉภาทิฎฐิ ชื่อปัญจสัลลสะแล (ราโฆวาทกถา, น.239)

⁵⁰ ตัวอย่างที่ (48) กิจจะอันกระทำหื้อได้ปัญญาขึ้นแถมมี 4 ประการมีหยั่งเชื่อธรรมว่าเป็นคำสอนพระเจ้าแท้ 1 ก็ตั้งใจฟังธรรมด้วยครบแท้ 1 ก็บ่ประมาทะมัวเมาเหงาหลับแท้ 1 รู้แล้วก็พิจารณาแถมไปครั้น ๆ แท้ชวนชูคินจักพลันได้เล็งนิพพานเจ้าบ่ออย่าชะแล (ราโฆวาทกถา, น.241)

ส่วนตัวอย่างที่ (49)⁵¹ เป็นผลที่เกิดขึ้นจากการรับประทานผัก 11 อย่าง ซึ่งผู้ส่งสารระบุว่าจะทำให้คาถาอาคมเสื่อม ดังปรากฏในประโยค “เตชะคุณฉิบหายเสียเสีย” ส่วนตัวอย่างที่ (50)⁵² เป็นผลทางวินัยสงฆ์ กล่าวคือ พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติไว้ว่าให้พระภิกษุและสามเณรไปบิณฑบาต และให้ฉันอาหารมือเดียว หากไม่ปฏิบัติตามจะส่งผลให้ผิดวินัยสงฆ์และต้องรับโทษ

4) ลงท้ายด้วยที่มาของเรื่อง การลงท้ายลักษณะนี้ คือ การที่ผู้ส่งสารบอกที่มาของคำสอนเรื่องนั้นๆ ว่ามีที่มาจากวรรณกรรมเรื่องใด หรืออ้างอิงมาจากงานเขียนทางพระพุทธศาสนาแหล่งใด เพราะ การเขียนหรือการเรียบเรียงตำราจริยศาสตร์ล้านนาเรื่องหนึ่งนั้น ผู้ส่งสารอาจนำข้อมูลมาจากหลายแหล่ง การลงท้ายด้วยที่มาของเรื่องจึงทำให้คำสอนน่าเชื่อถือ ตัวอย่าง

จากตัวอย่างที่ (51)⁵³ จะเห็นว่า การใช้วลี “ออกใน” มีความหมายว่า “ปรากฏใน” แล้วตามด้วยการอ้างอิงแหล่งที่มาของเรื่อง การใช้คำว่า “ออกใน” พบในวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับศาสนาและกฎหมายของล้านนา เพื่ออ้างอิงแหล่งที่มาของเนื้อเรื่อง

⁵¹ ตัวอย่างที่ (49) ผักบวรกิน มี 11 ประการคือ ผักบุง 1 ผักหนอก 1 ผักบุงปิง 1 ผักปอด 1 ผักข้า 1 ผักเก็ก 1 ผักชี 1 ผักขี้เขียด 1 ผักเลียด 1 ผักหนาม 1 ผักเพียน 1 ผักเสี้ยน 1 ผักทั้งหลายผู้งั้นบ่ดีกินทุกอัน ผู้ใดกิน เตชะคุณ ฉิบหายเสียเสียแล (ราโชวาทกถา, น.250)

⁵² ตัวอย่างที่ (50) คั้นว่าบวชเป็นภิกษุสามเณรแล้ว หื้อตั้งอยู่ในวัดดีในคลอง แต่ว่าจักไปเมตตาสัทธา บ้านของพ่อแม่พี่น้องสัทธาอับจน เจ็บพยาธิจนเยื่องใดเยื่อง 1 หื้อเจาะได้ตามไฟไป พอ 2 พอ 3 พอ 4 พอ 5 หื้อทรงผ้าเป็นปริมณฑล ดังเมื่อบวช เมื่อเปกขีใหม่นั้นแท้ เอาหมากคำห้อยคอเสียที่เบนครุลักษณะแห่งสมณณ์แท้ อย่างนั้นไปผู้ 1 ผู้เดียวบ่ดี จักเป็นโทษอาชญา จักยับเอาใส่ทัณฑกัมม์ (หนังสือโอวาทานุสาสนี, น.231)

⁵³ ตัวอย่างที่ (51) ผู้งั้นแลเป็นเหตุ 25 ประการในคนผู้ใด ผู้นั้นแมน่หลีกกว่าไป แมน่ไปก็ว่าบอด คือเคียด ผูกเวรแก่ท่าน 1 ลบคุณท่านเสีย 1 กระทำตนปัญญาท่าน 1 อิงฉวยวนท่าน 1 รู้แล้วตริตินใหม่ 1 มายากังบาปตนไว้ 1 กระทำตนเยี่ยงดังใจบุญ 1 กระด้างแข็งบ่ออ่อนน้อม 1 มักเถียงท่านผู้สอน 1 มานะสะหาว 1 จาคุดค้าวเหลือพ่อแม่ตนแลพ่อผัวแม่ผัวตน 1 มัวเมาด้วยข้าวของ สัมบัติลิ้มบุญลิ้มธรรมศีลเสีย 1 มักเดียว 1 หากุณอันดีในตนบ่ได้ 1 มักหลับนักเชน 1 เอ็นอ่อนท่อนยาน 1 หลั่งแข็งบักมบ่มอบ 1 กระทำอันใดบอดบ่เยื่อน บ่แข็งดินแข็งมือ 1 กะกิน 1 มักคบคนผู้ถ้อย 1 ใจบาปบ่อินคัสต์ว์ 1 มีอันใดบ่กินอันนั้น ย่อมขงขวายเอาชีวิตท่านมาเลี้ยงชีวิตตน 1 ปรักษาตมทานอันอยากชินท่านหื้อได้ 1 บ่กระทำพรหมจริยกรรมจำศีลภาวนา ในที่สงัด 1 บ่ยินดีซึ่งธรรมคำสอนพระพุทธเจ้า 1 กรรมทั้งหลายผู้งั้นเป็นเหตุหื้อปัญญาถ้อยเสียจากบุญแล คำทั้งหลายอันจาแต่เค้ามารอดหื้อออกในมัชฌิมนิกายชาฎกพันแล (ราโชวาทกถา 239)

ให้หนักแน่นและน่าเชื่อถือ สถานการณ์การเทศนาในปัจจุบัน ก็ยังปรากฏใช้กริยาวลี “ออกในอัมม” เพื่ออ้างอิงแหล่งที่มาของเนื้อเรื่องให้น่าเชื่อถือด้วยเช่นกัน (สัมภาษณ์วิโรจน์ อินทนนท์, 22 ตุลาคม 2561) ดังนั้นประโยค “คำทั้งหลายอันจาแต่คำมารอดที่้ออกใน มัชฌิมนิกายชาฎกพินแล” จึงหมายถึงว่า ผู้ส่งสารยกข้อความหรือความคิดนี้มาจากอรรถกถา มัชฌิมนิกาย ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของอรรถกถาสุดตันตปิฎก

5) ลงท้ายด้วยการบอกให้ทำ ห้ามทำ หรือแนะนำให้ทำ คือ การที่ผู้ส่งสาร กล่าวถึงแนวปฏิบัติที่ผู้รับสารควรกระทำหรือไม่ควรกระทำ คือ สิ่งให้ทำหรือสั่งห้ามทำ หลังจาก ที่อธิบายขยายความแล้ว ลักษณะภาษาคือ การใช้คำลงท้าย “เทอะ” และการใช้คำแสดงการสั่ง คือ “ป” “อย่า” “พึง” “เพิง” “ควร” “จุ่ง” และ “หื้อ” ดังตัวอย่างที่ (52) และ (53)

จากตัวอย่างที่ (52)⁵⁴ ส่วนเนื้อเรื่องมีการให้รายละเอียดเกี่ยวกับ ลักษณะของมิตรที่ดี ส่วนท้ายของคำสอนจึงกล่าวย้าว่าลักษณะดังกล่าวถือว่าเป็นมิตรที่ดี จึงแนะนำด้วยการใช้คำว่า “พึง” เพื่อให้ผู้รับคำสอนนั้นไปมาหาสู่กับมิตรกลุ่มนี้ไว้จะเกิดผลดี ส่วนตัวอย่างที่ (53)⁵⁵ ส่วนเนื้อเรื่องกล่าวถึงข้อควรปฏิบัติของพระภิกษุและสามเณรว่าจะต้อง เน้นการปฏิบัติตามคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าที่ทรงบัญญัติไว้ให้แก่พระภิกษุสามเณร ทั้งหลาย และผู้ส่งสารได้แสดงเจตนาเน้นย้าว่าให้ปฏิบัติต่อเนื่องอย่าให้ขาด โดยใช้คำลงท้าย “เทอะ” ในวลี “อย่าหื้อขาดตราบเป็นภิกษุสามเณรนี้เทอะ” ส่วนท้ายของเนื้อเรื่องจึงเน้นย้า คำสั่งอีกครั้งหนึ่งโดยใช้คำว่า “อย่า” ในวลี “อย่าลาสาเนา” คำว่า “ลาสา” มีความหมายว่า “ประมาท, ไม่ระวัง” (อุดม รุ่งเรืองศรี, 2546, น.644) หากประมาท ไม่ระวัง หรือไม่ปฏิบัติ ตามก็จะเสียหาย

⁵⁴ ตัวอย่างที่ (52) ผู้รู้กล่าวคำสั่งสอน 1 ผู้รู้ดัดเยียนคำทาน 1 ผู้มักกล่าวคำเล็กแลบสุขุมาน บ่สอนคำอันผิด ธรรมเทียนยอมสอนในคล่องอันดี 1 ผู้ใดมีคุณนี้ฉันว่าเป็นมิตร เป็นผู้ดี พึงหมั้นไปสู่ไปหาดีนักแล (ราโชวาท กถา, น.238)

⁵⁵ ตัวอย่างที่ (53) ภิกษุก็ดี สามเณรก็ดี หื้อได้ตักหมากคำตอบรูปแทนคำเข้า และคิลานประจัยและเสนาสนะ เป็นดังเมื่อบวชใหม่ หื้อเป็นนรินตระ อย่าหื้อขาดตราบเป็นภิกษุสามเณรนี้เทอะ ว่าแต่เนอ อย่าลาสาเนา (หนังสือโอวาทนสาสนี, น.231)

2.2 เนื้อเรื่องประเภทเรื่องเล่า

เนื้อเรื่องประเภทเรื่องเล่า คือ เนื้อเรื่องผู้ส่งสารมุ่งนำเสนอการกระทำและผล การกระทำของตัวละคร อันเป็นการจำลองพฤติกรรมเพื่อเป็นตัวอย่างให้ผู้รับสารได้เข้าใจว่า การกระทำแตกต่างกัน ย่อมได้รับผลที่แตกต่างกันด้วย เนื้อเรื่องประเภทนี้จะลำดับเหตุการณ์ ที่เกิดขึ้นตามลำดับเวลาและมีตัวละครปรากฏ

เรื่องเล่าเป็นเนื้อเรื่องที่พบมากในตำราจริยศาสตร์ล้านนา เนื่องจาก ตำรา จริยศาสตร์ล้านนาจะใช้เรื่องเล่าประกอบคำสอนเพื่อให้เรื่องเล่านั้นเป็นตัวอย่างและเพื่อให้คติ สอนใจ เรื่องเล่าที่ปรากฏในตำราจริยศาสตร์ล้านนาได้จำลองพฤติกรรมของมนุษย์ในสังคม เพื่อให้ผู้รับสารได้เข้าใจว่าหากประพฤติปฏิบัติลักษณะหนึ่ง ก็จะได้รับผลตอบแทนอย่างหนึ่ง โดยยึดโยงเรื่องหลักธรรมหรือแนวคิดทางพระพุทธศาสนาเป็นส่วนหนึ่งในการเล่าเรื่อง เรื่องเล่าจึงเน้นสอนเรื่องการดำเนินชีวิตตามหลักศีลธรรม ผู้วิจัยได้จำแนกท่วงทำนองการ เขียนของเนื้อเรื่องประเภทเรื่องเล่าเป็น 3 ประเด็น ได้แก่ การขึ้นต้นเรื่องเล่า การเขียนเนื้อ เรื่องประเภทเรื่องเล่า และการลงท้ายเรื่องเล่า ดังนี้

2.2.1 การขึ้นต้นเรื่องเล่า

ท่วงทำนองการขึ้นต้นเนื้อเรื่องประเภทเรื่องเล่ามี 3 ลักษณะ ได้แก่ ขึ้นต้นด้วยกริยาวลีบอกสภาพ ขึ้นต้นด้วยนามวลีที่เกี่ยวกับตัวละคร และขึ้นต้นด้วยวลีบอก เวลา ดังนี้

1) ขึ้นต้นด้วยกริยาวลีบอกสภาพ คือ การที่ผู้ส่งสารขึ้นต้นเรื่องเล่าด้วย กริยาวลีบอกสภาพ “ยังมี” ซึ่งเป็นลักษณะเฉพาะของการขึ้นต้นเรื่องเล่า จำแนกได้เป็น 2 ลักษณะ คือ “ยังมี” ตามด้วยนามวลีบอกสถานที่ “บ้านที่ 1” ดังปรากฏใน

ตัวอย่างที่ (54)⁵⁶ ลักษณะอีกประการหนึ่ง คือ “ยังมี” ตามด้วยนามวลีเกี่ยวกับตัวละคร เช่น “2 สหายอยู่เมืองคมราษฎร์” ดังปรากฏตัวอย่างที่ (55)⁵⁷

2) ขึ้นต้นด้วยนามวลีที่เกี่ยวกับตัวละคร การขึ้นต้นลักษณะนี้เริ่มต้นด้วยการแนะนำตัวละคร รวมทั้งบอกสถานที่ เวลา และกล่าวถึงสิ่งที่ตัวละครทำเป็นกิจวัตร เช่น “พราหมณ์ผู้หนึ่ง” ดังตัวอย่างที่ (56)⁵⁸

3) ขึ้นต้นด้วยวลีบอกเวลา จากการศึกษาพบว่า ในตำราจริยศาสตร์ล้านนา เรื่องโอวาทสอนภิกษุสามเณรขึ้นต้นเรื่องเล่าด้วยวลีบอกเวลา คือ “แต่ก่อน” เพื่ออ้างถึงสิ่งที่เกิดขึ้นในอดีต จากนั้นจึงตามด้วยตัวละคร และการกระทำของตัวละคร ดังตัวอย่างที่ (57)⁵⁹

2.2.2 การเขียนเนื้อเรื่องประเภทเรื่องเล่า

ส่วนเรื่องเล่าเป็นส่วนที่ชี้ให้เห็นถึงการกระทำและผลของการกระทำที่เกิดขึ้นกับมนุษย์ ในลักษณะที่ว่าเป็นการจำลองให้เห็นถึงพฤติกรรมของมนุษย์ โดยใช้ตัวละครที่ปรากฏในเรื่องเล่านั้นเป็นตัวแทนของมนุษย์ในสังคม กล่าวคือ มีทั้งที่เป็นชนชั้นปกครอง นักบวช ชนชั้นถูกปกครอง รวมทั้งสัตว์ด้วย ซึ่งแม้ว่าตัวละครจะเป็นสัตว์ ผู้ส่งสารก็ตั้งใจให้มีความคิดและการกระทำเหมือนมนุษย์ เพื่อเป็นคติสอนใจแก่ให้มนุษย์ โดยเนื้อเรื่องประเภทเรื่องเล่าที่มาสืบสนุนเนื้อเรื่องประเภทคำสอนนี้ เชื่อกันว่าเป็นเรื่องที่เคยเกิดขึ้นจริงหรืออ้างอิงมาจากคำสอนของพระพุทธเจ้าหรือจากวรรณกรรมต่างๆ จึงเป็นส่วนที่ช่วยเพิ่มน้ำหนักหรือสร้างความน่าเชื่อถือให้แก่คำสอนแต่ละหัวข้อด้วย เนื้อเรื่องประเภทเรื่องเล่าไม่ได้เน้นการอธิบายขยายความ แต่เน้นการเรียงเหตุการณ์ต่างๆ ให้ต่อเนื่องตามลำดับเวลา ลักษณะเด่นด้านภาษาที่ปรากฏในเรื่องเล่าจึงพบการใช้คำที่เกี่ยวข้องกับเวลา ทั้งคำบอกเวลา

⁵⁶ ตัวอย่างที่ (54) ยังมีบ้านที่ 1 ยังมีหญิงผู้ 1 ว่า เรายังบ่มีควายหลายนี้สักเทื่อแล ข้าจักดักเอน้ำขุนควายนี้เมื่อกิน ย่อนนาบุญพอคำดามีจ้งควายมากกลายฉั่นนี้เทอะว่าอัน (ธรรมดาสอนโลก, น.172)

⁵⁷ ตัวอย่างที่ (55) ยังมี 2 สหายอยู่เมืองคมราษฎร์ ผู้ 1 เป็นลูกนายบ้าน รักกันยิ่งนัก (ธรรมดาสอนโลก, น.170)

⁵⁸ ตัวอย่างที่ (56) พราหมณ์ผู้หนึ่งอยู่เมืองพาราณสี มีลูก 3 คน เมื่อลูน พราหมณ์ผู้นั้นตายไปเกิดเป็นหงส์คำตัวหนึ่งในป่าหิมพานต์ (ปู่เฒ่าสอนหลาน ฉบับวัดศรีเตี้ย, น.213-214)

⁵⁹ ตัวอย่างที่ (57) แต่ก่อน ยังมีภิกษุตน 1 ไปคุมบาตรมาแล้วได้กล้วย 2-3 หน่วย ... (โอวาทสอนภิกษุสามเณร, น.227)

และคำเชื่อมแสดงการลำดับเวลา เช่น “เมื่อลุน”, “ก็”, “แล้ว”, “แล้วก็” และ “แล้ว...ก็...” เพื่อเชื่อมโยงเหตุการณ์ต่างๆ ให้ร้อยเรียงเป็นเรื่องเล่าที่สมบูรณ์

จากตัวอย่างที่ (58)⁶⁰ เนื้อเรื่องของเรื่องเล่ากล่าวถึงการกระทำและผล การกระทำของตัวละครในเรื่อง คือ กล่าวถึงพระภิกษุรูปหนึ่งที่เป็นบัณฑิตและได้กล้วย 2-3 ผล จึงนำไปบูชาพระและสั่งให้สามเณรเฝ้า ส่วนสามเณรเมื่อเฝ้าอยู่บริเวณนั้นก็ขโมยกล้วย พระภิกษุทราบจึงได้สอบถามสามเณร สามเณรโกหกว่าสุนัขเข้ามากิน ผลคือเมื่อสามเณร มรณภาพจึงเกิดเป็นสุนัขที่มีขนทองคำ ซึ่งเรื่องเล่าเรื่องนี้ต้องการแสดงให้เห็นผลของการที่ สามเณรขโมยกล้วย เมื่อมรณภาพจึงเกิดเป็นสุนัข ซึ่งเป็นผลที่เกิดในอีกภพชาติหนึ่ง การ แสดงผลของการกระทำลักษณะนี้สอดคล้องกับความเชื่อเรื่องกรรมตามแนวคิดของ พระพุทธศาสนา เพื่อสั่งสอนคุณธรรมจริยธรรมให้แก่ผู้รับคำสอน ลักษณะภาษาที่ใช้ จะเห็น ว่ามีการใช้คำเชื่อม “แล้ว...ก็...” เพื่ร้อยเรียงเหตุการณ์ต่างๆ ให้เชื่อมโยงกัน

2.2.3 การลงท้ายเรื่องเล่า

ข้อความลงท้ายเรื่องเล่าคือข้อความที่ปรากฏเมื่อสิ้นสุดการกล่าวถึงเนื้อ เรื่องของเรื่องเล่าแล้ว ผลการศึกษาพบว่าท่วงทำนองการเขียนลงท้ายเรื่องเล่าที่ปรากฏใน ตำราจริยศาสตร์ล้านนามี 3 ลักษณะเด่นๆ คือ 1) ลงท้ายด้วยคำสอน 2) ลงท้ายด้วยการระบุ ผลของการกระทำ 3) ลงท้ายด้วยการอ้างถึงบุคคลหรือวรรณกรรมต่างๆ ดังนี้

1) ลงท้ายด้วยคำสอน การลงท้ายลักษณะนี้เป็นปกติของเรื่องเล่าทั่วไป จากข้อมูลพบว่าผู้ส่งสารจะแสดงข้อคิดที่ได้จากเรื่องเล่าเพื่อเป็นคติสอนใจให้ผู้รับคำสอน นำไปปฏิบัติในชีวิตประจำวัน

จากตัวอย่างที่ (59)⁶¹ เรื่องเล่านี้เล่าเรื่องของพราหมณ์ผู้หนึ่ง มีลูก 3 คน เมื่อพราหมณ์เสียชีวิตได้เกิดเป็นหงส์ทองคำ วันหนึ่งเมื่อรู้ว่าลูกและภรรยา กำลังลำบากก็

⁶⁰ ตัวอย่างที่ (58) แต่ก่อนยังมีภิกษุตน 1 ไปคุมบาตรมาแล้วได้กล้วย 2-3 หน่วย ท่านก็ไปใส่ข้าวบูชา ละพระ สามเณรอยู่เฝ้า พอยลัทธิกลืนนั้นเสียสองหน่วย ท่านมาถามหาพระสามเณรกล่าวว่าข้าพเจ้าได้กินแล ข้าพเจ้า หนึ่ง 1 เข้ามาในที่นี้แล คำแต่ท่านนั้นบ่ตาย ตายเกิดเป็นหมาขนคำ (โฆวาทสอนภิกษุสามเณร, น.227)

⁶¹ (59) เมื่อลุนหงส์ตัวนั้นมา นางพราหมณีไปด้อนไปรับว่าเจ้ากามาเทอะว่าอัน แล้วมันก็เข้าไปใกล้หงส์ตัวนั้น มันก็ยกเอาหงส์ตัวนั้น กุมถกเอาปีกหงส์ตัวนั้นทั้งมวล อันว่าปีกหงส์บึงก็อื่กับเป็นคำแล ชาวเป็นดังปีกนก

ถอดปิกทองคำไปขาย หงส์ตัวนี้ก็กลับมาที่บ้านเรื่อยๆ เพื่อดูแลความเป็นอยู่ของลูก ต่อมาเพราะความโลภ ภรรยาต้องการถอดเอาปิกทองคำทั้งหมด จึงจับตัวหงส์ไว้ แล้วถอดปิกออก ภรรยาจึงพบว่าปิกเหล่านั้นกลายเป็นปิกขาวธรรมดาไม่ใช่ทองคำ ลูกจึงดูเลหงส์เพราะหงส์บินไม่ได้ ต่อมาเมื่อหงส์บินได้ จึงบินหนีไป ส่วนครอบครัวนั้นก็ต้องอดทนกับความลำบากต่อไป เมื่อสิ้นสุดแล้ว ส่วนลงท้ายจึงเป็นส่วนที่ให้ข้อคิด โดยมีลักษณะภาษาแสดงการสอนหรือแนะนำ คือ การใช้คำว่า “บ่ควร” เพื่อสอนว่าจากเรื่องเล่าเรื่องนี้ ผู้รับคำสอนไม่ควรโลภ เพราะจะเดือดร้อนภายหลัง

2) ลงท้ายด้วยการระบุผลของการกระทำ ผลการศึกษาพบว่า เรื่องเล่าที่ปรากฏในตำราจริยศาสตร์ล้านนาเป็นการแสดงตัวอย่างเหตุการณ์ต่างๆ แสดงให้เห็นพฤติกรรมของตัวละครในเรื่องเล่า นั้น ท้ายเรื่องจึงระบุผลการกระทำของตัวละครที่อยู่ในเนื้อเรื่องเพื่อให้ผู้รับคำสอนเห็นถึงผลของการกระทำตัวละคร ดังเรื่องธรรมดาสอนโลกที่ยกเรื่องเล่าประกอบการสอนเรื่องการเลือกภรรยา โดยได้เล่าเรื่องเกี่ยวกับเศรษฐีที่นำบุคคลที่ไม่สมควรเป็นภรรยามาเป็นภรรยาจึงทำให้เกิดผลเสียต่อเศรษฐี

การระบุผลในส่วนลงท้ายเรื่องเล่า นั้น เป็นการอธิบายผลการกระทำที่กล่าวไว้ในส่วนเนื้อเรื่องของเรื่องเล่า จากตัวอย่างที่ (60)⁶² ส่วนเนื้อเรื่องแสดงให้เห็นว่าภรรยาของตัวละครฝ่ายชาย “เสกฐี” เสียชีวิต ต่อมาได้นำสาวใช้มาเป็นภรรยา ไม่นานทรัพย์สินก็หมด ท้ายเรื่องนั้นผู้ส่งสารได้กล่าวถึงผลดังกล่าวว่าในที่สุดก็พินาศไป โดยใช้คำว่า “ภายหลัง” ซึ่งมีความหมายว่า “ต่อมา” เพื่อแสดงผลการกระทำหรือแสดงว่าสิ้นสุดเรื่องเล่า

3) ลงท้ายด้วยการอ้างถึงบุคคลหรือวรรณกรรมต่างๆ ส่วนท้ายเรื่องเล่าที่ปรากฏในตำราจริยศาสตร์ล้านนามักจะอ้างถึงบุคคลสำคัญหรือวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับพุทธศาสนา จากการศึกษาพบว่าบุคคลที่ผู้ส่งสารนำมาอ้างถึง คือ พระพุทธเจ้า โดยการอ้าง

อย่างนั้นแล หงส์ตัวนั้นก็บ่อาจจกบินหนีไปได้ ... อยู่บนานเท่าใด ปิกหงส์ตัวนั้นก็ออกมาแล้วมันก็บินหนีไปบ่มา สักเทือแล เมื่อนั้นฝูงลูกเมียมันก็เป็นคนทุกขไร้เหตุใจไปหั้นแล เหตุตั้งอันบุคคละผู้มีประยาบควรโลกถัน ย่อมอุบายเมื่อพยายลุนแล (ปูเฒ่าสอนหลาน ฉบับวัดศรีเตี้ย, น.213-214)

⁶² (60) ยังมีเสกฐีผู้ 1 อยู่เมืองคันธรัฐ มีชาวขอร้อย 9 โกฏิ เมียตายเสีย ยังมีข้าผู้หญิงผู้ 1 งามนัก มันได้ไถมาเลี้ยงไว้แต่หน้อย ลวดเอาเป็นเมีย อยู่บนานเท่าใดข้าวของลวดมล้างบ่บางไปแลบิแลหน้อย ภายหลังลวดวินาศอุบายไปวันนั้นแล (ธรรมดาสอนโลก, น.160)

ถึงพระพุทธเจ้าซึ่งเคยตรัสเทศนาเรื่องเล่าหรือนิทานเรื่องนี้มาก่อนในอดีต ส่วนการอ้างถึงวรรณกรรมสำคัญนั้น เนื่องจากผู้ส่งสารนำเรื่องเล่าหรือเค้าโครงเรื่องเล่าจากในวรรณกรรมหรือในคัมภีร์ต่างๆ มาเป็นตัวอย่างหรือเป็นนิทานอุทาหรณ์ การอ้างถึงบุคคลหรือวรรณกรรมต่างๆ นี้ก็เพื่อให้เรื่องเล่าน่าเชื่อถือ

จากตัวอย่างที่ (61)⁶³ จะเห็นว่า อ้างถึงวรรณกรรมเรื่อง “สุวรรณมฆะ” หรือ “หมาขนคำ” ส่วนตัวอย่างที่ (62)⁶⁴ อ้างถึง “พระพุทธเจ้า” ว่าพระองค์ท่านได้เทศนาในลักษณะนี้มาแล้ว

จากที่กล่าวมาจะเห็นว่า เรื่องเล่ามีลักษณะเฉพาะโดยเฉพาะการขึ้นต้นที่มีแบบแผนชัดเจน ส่วนเนื้อเรื่องของเรื่องเล่าเป็นการจำลองพฤติกรรมของมนุษย์ให้คนในสังคมได้เรียนรู้และนำไปสู่การปฏิบัติตนที่ถูกต้อง ตอนท้ายเรื่องเล่าอาจแสดงผลของการกระทำ แสดงคำสอน หรืออ้างถึงบุคคลหรือวรรณกรรมต่างๆ

3. ส่วนปิดเรื่อง

ส่วนปิดเรื่อง คือ ส่วนที่แสดงว่าเนื้อเรื่องได้สิ้นสุดลงแล้ว จากการศึกษาพบว่าส่วนปิดเรื่องของตำราจริยศาสตร์ล้านนาจะมีข้อมูลที่หลากหลาย ผลการศึกษาพบว่ามีกรปิดเรื่อง 3 ลักษณะ คือ ปิดเรื่องด้วยการกล่าวจบเรื่อง ปิดเรื่องด้วยการระบุข้อมูลเกี่ยวกับการจาร และปิดเรื่องด้วยการระบุวัตถุประสงค์ของการจาร ดังจะอธิบายต่อไปนี้

⁶³ ตัวอย่างที่ (61) ยังมีภิกษุตน 1 ไปคุมบาตรมาแล้วได้กล้วย 2-3 หนวย ท่านก็ไปใส่ข้าวปูละพระสามเณรอยู่เฝ้า พ้อยลักกินกล้วยนั้นเสียสองหนวย ท่านถามหาพระสามเณรกล่าวว่า ข้าได้กินแล ข้าหันหมาตัว 1 เข้ามาในที่นั้นแล คำแต่ท่านนั้นบ่ตาย ตายเกิดเป็นหมาขนคำ อันนี้ออกในสุวรรณมฆะพินณ (โอวาทสอนภิกษุสามเณร, น.221)

⁶⁴ ตัวอย่างที่ (62) อัน 1 สัตว์แลคนทั้งหลายก็ตายด้วยรา เปียน เกียน อัน 1 บังเกิดทุพภิกขภัย ตายด้วยอันผีวิสาข ปรากฏออกบงทุกแห่งทุกที่ ภายหลังลวดฉิบหายตายไปในชั้นทสี่มาในเมืองที่นั่นมากนัก ส่วนตนพญากิโจรฆ่าเสีย ตายก็ได้ไปตกนรก มีมหาวีรวิได้กับ 1 มีแล พระพุทธเจ้าเทศนาได้ฉันนี้แต่เช่นพญาสักยมุละวันนั้นแล (ธรรมดาสอนโลก, น.158-159)

3.1 ปิดเรื่องด้วยการกล่าวจบเรื่อง

เมื่อกล่าวเนื้อเรื่องเสร็จสมบูรณ์แล้ว ผู้เขียนจะแสดงการปิดเรื่องด้วยการกล่าวจบเรื่อง ซึ่งลักษณะการกล่าวจบเรื่องจะใช้ทั้งข้อความภาษาบาลีและภาษาล้านนาที่มีความหมายว่าเสร็จหรือสำเร็จ ข้อความภาษาบาลี ได้แก่ คำว่า “นิฏฐิตา”⁶⁵ “นิฏฐิต”⁶⁶ และ “ปริปฺณณ”⁶⁷ ส่วนข้อความภาษาล้านนา ได้แก่ คำว่า “แล้ว”⁶⁸ “สมเสร็จ”⁶⁹ “สำเร็จ”⁷⁰ “เสด็จ” “สระเต็ด” “บัวรมว” “บังคมสมเสร็จสระเตดบอรัมว” “เท่านี้ก่อน” “เสด็จแล้ว” “สระเต็จเสร็จสับบริมวแล้ว” ซึ่งอาจปรากฏในรูปคำมูลหรือคำซ้อนก็ได้

จากตัวอย่างข้างต้น จะเห็นว่า เมื่อกล่าวส่วนเนื้อเรื่องจบแล้ว ผู้ส่งสารจะแสดงการจบเรื่องด้วยการกล่าวแสดงการจบเรื่องซึ่งปรากฏทั้งภาษาบาลีและภาษาล้านนา นอกจากนี้ยังมีชื่อเรื่องปรากฏอยู่ด้วย

3.2 ปิดเรื่องด้วยการระบุข้อมูลเกี่ยวกับการจาร

ตามธรรมเนียมของการจารวรรณกรรมทุกประเภทนั้น เมื่อกล่าวจบเรื่องแล้วจะระบุข้อมูลเกี่ยวกับการจาร จากการศึกษาพบว่าข้อมูลเกี่ยวกับการจารที่ปรากฏในตำราจริยศาสตร์ล้านนานั้นจะประกอบด้วยผู้จาร เรื่องที่จาร วัน-เวลาที่จารเสร็จ

จากตัวอย่าง จะเห็นว่าข้อมูลเกี่ยวกับการจารเป็นข้อมูลเกี่ยวกับผู้จาร วัน-เวลาที่จารเสร็จ โดยผู้จารนั้นต้องมีความรู้เกี่ยวกับภาษาและอักษรล้านนา รวมทั้งภาษาบาลี ผู้จารจึงเป็นพระภิกษุหรือผู้ที่เคยบวชเรียนมาก่อนแล้วลาสิกขาบท เห็นได้จากการตัวอย่างที่ (69)⁷¹ และ (71) ที่ใช้คำว่า “น้อย” และ “จุ” ส่วนการระบุวัน-เวลาที่จารเสร็จนั้น

⁶⁵ ตัวอย่างที่ (63) ราโชวาทกถานิฏฐิตา สระเต็จเสร็จสับบริมวแล้ว (ราโชวาทกถา, น.252)

⁶⁶ ตัวอย่างที่ (64) โฉวาทพุทธศาสนา นิฏฐิต (โฉวาทสอนภิกขุสามเณร, น.224)

⁶⁷ ตัวอย่างที่ (65) ปริปฺณณ ก็บัวรมวแล้วแล (ปู่เฒ่าสอนหลาน ฉบับวัดแม่ทะหลวง, น.257)

⁶⁸ ตัวอย่างที่ (66) แล้วแล (ปู่เฒ่าสอนหลาน ฉบับวัดศรีเตี้ย, น.231)

⁶⁹ ตัวอย่างที่ (67) โฉวาทานศาสนานิฏฐิต กรียาอันกล่าวยังโฉวาทคำสอนแห่งสุปปริสสะก็สมเสร็จสระเตดลงแล้ว เท่านี้ก่อนแล แล้วเวลา 20 นาฬิกา 13 นาที (ปู่เฒ่าสอนหลาน ฉบับวัดอรัญญาราม, น.245)

⁷⁰ ตัวอย่างที่ (68) กล่าวห้องธรรมดาสอนโลกก็สำเร็จเสด็จแล้วเท่านี้ก่อนแล (ธรรมดาสอนโลก, น.173)

⁷¹ ตัวอย่างที่ (69) ข้าพเจ้าน้อยใหม่นางดาค่าเป็นผู้เขียนให้ท่านครูบาสุลิน สิลเทยแล เดือน 12 แรม 7 ค่ำ 2506 วันอังคาร (ปู่เฒ่าสอนหลาน ฉบับวัดศรีเตี้ย, น.231)

อาจจะระบุเป็นวัน-เวลาปกติ ดังปรากฏในตัวอย่าง (69) (70)⁷² หรือจะระบุเป็นช่วงเวลาและระบุเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นประกอบช่วงเวลานั้น ดังปรากฏในตัวอย่างที่ (71)⁷³ ที่ผู้ส่งสารหรือผู้จารได้จารเสร็จในรุ่งเช้าของวันหนึ่ง ขณะที่อยู่ดูแลวัด ที่จังหวัดลำพูน เป็นต้น

3.3 ปิดเรื่องด้วยการระบุวัตถุประสงค์ของการจาร

ผลการศึกษาพบว่าวัตถุประสงค์ของการจารสัมพันธ์กับความเชื่อเรื่องอานิสสงส์ โดยผู้จารและผู้ถวายคัมภีร์ทางศาสนาต่างก็การเผยแพร่คัมภีร์ทางศาสนาเพื่อค้าชูพระพุทธศาสนาให้มีอายุ 5,000 ปี และเพื่อให้กุศลผลบุญนั้นนำพาผู้จารหรือผู้ถวายใบลานได้เข้าสู่พระนิพพาน ผู้ที่ต้องการถวายคัมภีร์ทางศาสนาแต่ไม่สามารถจารได้จึงจ้างพระภิกษุสามเณรหรือผู้ที่เคยบวชเรียนจาร ส่วนผู้จารเองก็ได้รับอานิสสงส์ด้วยเช่นกัน ท้ายตำราจริยศาสตร์ล้านนาจึงแสดงวัตถุประสงค์ดังกล่าวไว้ ซึ่งข้อความที่ปรากฏมีทั้งที่เป็นภาษาล้านนาและภาษาบาลี ลักษณะภาษาในส่วนนี้ คือ การใช้คำกริยาที่แสดงการอธิษฐาน คือ “ขอหื้อ”⁷⁴ “จุง” “จักได้” การใช้คำกริยาที่แสดงวัตถุประสงค์ในการเขียน คือ “ค้าชู” “โชตกะ” และการใช้คำที่มีความหมายเกี่ยวกับพุทธศาสนา เช่น “นิพพาน”⁷⁵ ดังตัวอย่าง

จากตัวอย่างจะเห็นว่า วัตถุประสงค์ของการเขียนตำราจริยศาสตร์เพื่อถวายวัดมี 2 ประการ ประการแรก เพื่อให้เข้าถึงนิพพาน ดังตัวอย่างที่ (72) ที่ว่า “นิพพานปัจจโยโหตุเมนิจจังก่ข้าแต่เทอะ” ส่วนอีกประการหนึ่ง คือ เพื่อสืบทอดอายุพุทธศาสนาให้ถึง 5,000 ปี ดังตัวอย่างที่ (73) ที่ว่า “ข้าเขียนโววาทผูกนี้ไว้โชตกะศาสนา 5,000 พระวัสสา ข้าแล ขอหื้อเป็นประใจตนตัวแห่งข้าแลพ่อแม่ผู้คนเทอะ”

⁷² ตัวอย่างที่ (70) แล้วเวลา 20 นาฬิกา 13 นาที วันที่ 15 คลศคาคม พ.ศ. 2506 จุลศักราชได้ 1325 ตัวปีกเล่า เหม้า เมงวันศุกร์ ไรดับปล้า เดือน 10 เหนือ แรม 6 ค่ำ (ปูเฒ่าสอนหลาน ฉบับวัดอรัญญาราม, น.245-246)

⁷³ ตัวอย่างที่ (71) โววาทผูกนี้อุอภิไชยลิขิตแต่เขียนปีร้างปล้า ปางเมื่ออยู่ปฏิบัติพาหัดพระยีนไชยแก้วกว้างท่าทางหัวเวียงทริภุญไชยสุชาวดีบุพพะ รุ่งวันนั้นแล ที่ไหวเอ่ พิจารณาไปเทอะ (โววาทสอนภิกษุสามเณร, น.224)

⁷⁴ ตัวอย่างที่ (72) ข้าเขียนโววาทผูกนี้ไว้โชตกะศาสนา 5,000 พระวัสสา ข้าแล ขอหื้อเป็นประใจตนตัวแห่งข้าแลพ่อแม่ผู้คนเทอะ (โววาทสอนภิกษุสามเณร, น.224)

⁷⁵ ตัวอย่างที่ (73) นิพพานปัจจโยโหตุเมนิจจังก่ข้าแต่เทอะ (ราโฆวาทกถา, น.252)

สรุป

การศึกษาท่วงทำนองการเขียนในตำราจริยศาสตร์ล้านนาที่ปริวรรตจากอักษรล้านนาเป็นอักษรไทยจำนวน 7 ฉบับ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาท่วงทำนองการเขียนในตำราจริยศาสตร์ล้านนา การศึกษครั้งนี้เน้นองค์ประกอบและลักษณะภาษาขององค์ประกอบแต่ละส่วน

ผลการศึกษาพบว่าตำราจริยศาสตร์ล้านนามีองค์ประกอบ 3 ส่วน ได้แก่ ส่วนเปิดเรื่อง ส่วนเนื้อเรื่อง และส่วนปิดเรื่อง องค์ประกอบทั้ง 3 ส่วนนี้แสดงให้เห็นว่าตำราจริยศาสตร์ล้านนาเขียนขึ้นตามชนบ แต่ก็ยังมีลักษณะเฉพาะ สรุปได้ดังนี้

1. ส่วนเปิดเรื่อง มีการเปิดเรื่อง 2 ลักษณะ คือ การเปิดเรื่องด้วยถ้อยคำมงคล และการเปิดเรื่องด้วยการบอกเจตนารมณ์ของการส่งสาร การเปิดเรื่องด้วยถ้อยคำมงคล มี 2 องค์ประกอบ คือ การกล่าวถ้อยคำมงคล และการระบุหัวข้อคำสอนหลัก ส่วนการบอกเจตนารมณ์ของการส่งสารพบในเรื่องหนังสือโอวาทานุสาสนี ซึ่งเป็นงานเขียนเฉพาะกิจที่เขียนขึ้นมาเพื่อให้พระภิกษุสามเณรและฆราวาสมีแนวปฏิบัติเป็นไปในทิศทางเดียวกัน อันจะเป็นการสืบต่ออายุพระศาสนาให้ยืนยาวถึง 5,000 ปี

2. ส่วนเนื้อเรื่อง พบว่ามี 2 ประเภท คือ เนื้อเรื่องประเภทคำสอนและเนื้อเรื่องประเภทเรื่องเล่า เนื้อเรื่องทั้ง 2 ประเภทเป็นส่วนที่ให้รายละเอียดเกี่ยวกับความรู้ทั้งทางโลกและทางธรรม โดยเนื้อเรื่องประเภทคำสอนประกอบด้วยส่วนขึ้นต้นคำสอน ส่วนเนื้อเรื่องคำสอน และส่วนลงท้ายคำสอน มีองค์ประกอบบังคับคือส่วนเนื้อเรื่องคำสอน ซึ่งเป็นหัวใจสำคัญของตำราจริยศาสตร์ล้านนาแต่ละเรื่อง ในขณะที่ส่วนขึ้นต้นคำสอนและส่วนลงท้ายคำสอนอาจจะปรากฏหรือไม่ปรากฏก็ได้

นอกจากนี้จากการศึกษายังพบว่า เนื้อเรื่องของตำราจริยศาสตร์ล้านนานั้นมีลักษณะเป็นการประมวลคำสอนจากแหล่งต่างๆ ทั้งจากการจดจำคำสอนจากบรรพชนและจากการคัดลอกจากวรรณกรรมเรื่องอื่นๆ มาเรียบเรียงต่อกัน ส่วนขึ้นต้นคำสอนจึงเป็นส่วนสำคัญที่ช่วยจัดหมวดหมู่ของคำสอนเพื่อเป็นใจความสำคัญที่แสดงให้ผู้รับคำสอนทราบผู้ส่งสารกำลังกล่าวถึงเรื่องใด หรือกล่าวสอนใคร ท่วงทำนองการเขียนขึ้นต้นเนื้อเรื่องประเภทคำสอนมี 6 ลักษณะ ได้แก่ 1) ขึ้นต้นด้วยหัวข้อคำสอน 2) ขึ้นต้นด้วยผู้รับคำสอน 3) ขึ้นต้นด้วยเนื้อหาคำสอน 4) ขึ้นต้นด้วยวลีบอกเวลา 5) ขึ้นต้นด้วยถ้อยคำมงคลและ 6) ขึ้นต้นด้วยประโยคแสดง

การสอน อย่างไรก็ตามการขึ้นต้นด้วยเนื้อหาคำสอน แม้ว่าจะไม่ได้ขึ้นต้นด้วยหัวข้อคำสอนที่ชัดเจนหรือมีรูปภาพบ่งบอกการขึ้นต้นที่ชัดเจน แต่การขึ้นต้นลักษณะนี้มักจะกลับมาขมวดปมความคิดหรือแสดงหัวข้อคำสอนไว้ในส่วนท้ายเรื่อง เพื่อจบคำสอนเรื่องนั้น

สำหรับเนื้อเรื่องคำสอนนั้น เนื่องจากเนื้อเรื่องมีทั้งทางโลกและทางธรรม ประกอบกับกลุ่มผู้รับคำสอนมีหลากหลาย การเขียนเนื้อเรื่องให้เข้าใจง่าย กระชับ และครอบคลุมผู้รับคำสอนทุกกลุ่มจึงสำคัญ ท่วงทำนองการเขียนเนื้อเรื่องประเภทคำสอนมี 6 ลักษณะ คือ 1) การบอกให้ทำ การสั่งห้ามทำหรือการแนะนำ 2) การอธิบายขยายความ 3) การให้ความหมาย 4) การแจกแจงรายละเอียด 5) การระบุผลของการกระทำ และ 6) การระบุสาเหตุ ในคำสอนหัวข้อหนึ่งๆ อาจมีท่วงทำนองการเขียนหลายแบบเพื่อให้เนื้อเรื่องกระชับชัดเจนมากที่สุด

ส่วนท่วงทำนองการเขียนลงท้ายเนื้อเรื่องประเภทคำสอนมี 5 ลักษณะ ได้แก่ 1) ลงท้ายด้วยผู้รับคำสอน 2) ลงท้ายด้วยหัวข้อคำสอน 3) ลงท้ายด้วยการระบุผลของการกระทำ 4) ลงท้ายด้วยที่มาของเรื่อง 5) ลงท้ายด้วยการบอกให้ทำ ห้ามทำ หรือแนะนำให้ทำ

ท่วงทำนองการเขียนขึ้นต้นและการเขียนลงท้ายเนื้อเรื่องประเภทคำสอนที่กล่าวมา ช่วยจัดหมวดหมู่คำสอนให้เป็นระบบและมีสัมพันธภาพ เพื่อให้ผู้รับคำสอนเข้าใจได้ง่าย ติดตามเรื่องได้ง่าย และไม่สับสน

ส่วนเนื้อเรื่องประเภทเรื่องเล่าเป็นส่วนที่ใช้ประกอบเนื้อเรื่องประเภทคำสอน เพื่อให้เห็นภาพชัดเจนเป็นรูปธรรม ท่วงทำนองการเขียนขึ้นต้นเนื้อเรื่องประเภทเรื่องเล่ามี 3 ลักษณะ คือ 1) ขึ้นต้นด้วยกริยาวลีบอกสภาพ 2) ขึ้นต้นด้วยนามวลีที่เกี่ยวกับตัวละคร และ 3) ขึ้นต้นด้วยวลีบอกเวลา

ส่วนเนื้อเรื่องของเรื่องเล่านั้น ผู้ส่งสารมุ่งจำลองพฤติกรรมของตัวละครเอก เช่นเดียวกับมนุษย์ในสังคม โดยเน้นที่การกระทำและผลจากการกระทำในลักษณะต่างๆ เพื่อให้มนุษย์ได้เรียนรู้และนำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน ลักษณะเด่นด้านภาษา คือ การใช้คำเชื่อมแสดงการลำดับเวลา เพื่อเชื่อมโยงร้อยเรียงเหตุการณ์ต่างๆ ให้ต่อเนื่องกัน ท่วงทำนองการเขียนลงท้ายเรื่องเล่ามี 3 ลักษณะเด่นๆ คือ 1) ลงท้ายด้วยคำสอน 2) ลงท้ายด้วยการระบุผลของการกระทำ และ 3) ลงท้ายด้วยการอ้างถึงบุคคลหรือวรรณกรรมต่างๆ

3. ส่วนปิดเรื่อง เป็นส่วนท้ายสุดของตำราจริยศาสตร์แต่ละเรื่อง มี 3 ลักษณะ คือ 1) ปิดเรื่องด้วยการกล่าวจบเรื่อง 2) ปิดเรื่องด้วยการระบุข้อมูลเกี่ยวกับการจาร เช่น ข้อมูลผู้จาร วัน-เวลาที่จาร และ 3) ปิดเรื่องด้วยการระบุวัตถุประสงค์ของการจาร ซึ่งเกี่ยวข้องสัมพันธ์กับความเชื่อเรื่องอานิสงส์ของการจารและการถวายคัมภีร์ใบลาน

จะเห็นได้ว่า แม้ว่าตำราจริยศาสตร์ล้านนาแต่ละเรื่องจะจารต่อเนื่องกันไปบนใบลาน แต่ผู้รับสาร ทั้งผู้อ่านและผู้ฟัง ก็สามารถเข้าใจเนื้อเรื่องคำสอนได้ เนื่องจาก ท่วงทำนองการเขียนทั้งการเขียนขึ้นต้น และการเขียนลงท้ายที่จัดหมวดหมู่และจำแนกคำสอนเป็นหัวข้อๆ อย่างชัดเจน ช่วยให้ผู้รับสารติดตามเนื้อเรื่องได้อย่างไม่สับสน เป็นผลต่อการรับรู้และความเข้าใจคำสอน โดยผลการศึกษาพบว่าหากไม่ปรากฏการเขียนขึ้นต้นหรือการเขียนลงท้าย การใช้ภาษาที่ปรากฏในเนื้อเรื่องคำสอนจะปรากฏกลวิธีทางภาษา เช่น การซ้ำคำ เพื่อจัดหมวดหมู่คำสอนให้เข้าเป็นชุดเดียวกัน นอกจากนี้ในส่วนเนื้อเรื่อง ยังมีลักษณะเด่นตรงที่ให้รายละเอียดในแต่ละหัวข้ออย่างกระจ่าง น่าเชื่อถือ และยังนำเสนอเรื่องเล่าประกอบเพื่อให้คำสอนนั้นเข้าใจง่ายขึ้นด้วย

เอกสารอ้างอิง

- คุณช่วย ปิยวิทย์. (2532). *ภาษาและคติความเชื่อในตำรายาพื้นบ้านจากวัดบึง ตำบลโชคชัย จังหวัดนครราชสีมา* (วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต). มหาสารคาม: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- เจริญ มาลาโรจน์. (2552). *ปูเฒ่าสอนหลานฉบับล้านนา* ใน ภาษา-จารึก ฉบับที่ 11. กรุงเทพฯ: คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- ทรงศักดิ์ ปรางค์วัฒนากุล. (2555). *วรรณกรรมท้องถิ่นเปรียบเทียบ*. เชียงใหม่: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- ทรงศักดิ์ ปรางค์วัฒนากุล. (2557). *วรรณกรรมคำสอนของล้านนา: ลักษณะเด่น ภูมิปัญญา และคุณค่า*. เชียงใหม่: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- ทรงศักดิ์ ปรางค์วัฒนากุล. (บรรณาธิการ). (2529). *ข้อตกลงในการปริวรรตอักษรธรรมล้านนาเป็นอักษรไทยกลาง*. เชียงใหม่: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- พระนคร ปญญาวิชโร (ปรังฤทธิ). (2557). *วิถีเทศน์ในล้านนา*. เชียงใหม่: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่.
- นลินภัสร์ พัทธกษโณทัย. (2555). *ท่วงทำนองการเขียนในกฎหมายล้านนาโบราณ* (วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต). เชียงใหม่: สาขาภาษาไทย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- บาลี พุทธรักษา. อาจารย์สาขาวิชาภาษาบาลี-สันสกฤต-ฮินดี คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. (28 มีนาคม พ.ศ. 2561). สัมภาษณ์.
- พรพิลาส วงศ์เจริญ. (2557). *ประโยคและข้อความภาษาไทย*. เชียงใหม่: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- พระดิเรก วชิรญาโณ. (2545). *คู่มือการสำรวจคัมภีร์ใบลาน*. เชียงใหม่: สำนักงานกองทุนเพื่อสังคม โองเขียนสืบสานภูมิปัญญาล้านนา.
- พระดิเรก วชิรญาโณ. (2547). *ประวัติและนานาสาธิตจากข้อความท้ายคัมภีร์ใบลานวัดสันป่าสัก*. เชียงใหม่: ม.ป.พ.

- พริมา อ่วมเจริญ. (2553). การศึกษาเชิงวิเคราะห์วรรณกรรมคำสอนล้านนาเรื่อง คดีโลกคดีธรรม (วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต). นครปฐม: มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- พิสิษฐ์ โคตรสุโพธิ์ และคณะ. (2559). ปุราโณวาท: หลักจริยศาสตร์สร้างคุณภาพชีวิตแบบ ล้านนา. เชียงใหม่: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- พิสิษฐ์ โคตรสุโพธิ์. (2559). ล้านนาวิถีทัศน์: ปทัสถานสังคมคุณภาพ. เชียงใหม่: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- รุ่งอรุณ ทิมขุนทดเถียร. (2549). รายงานการวิจัยเรื่อง ตำรายาพื้นบ้านล้านนา: การศึกษา ท่วงทำนองการเขียน. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- รุ่งอรุณ ทิมขุนทดเถียร. (2552). วัจนลีลาศาสตร์. เชียงใหม่: ภาควิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- วิโรจน์ อินทนนท์. อาจารย์สาขาปรัชญาและศาสนา คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. (22 ตุลาคม พ.ศ. 2561). สัมภาษณ์.
- วิโรจน์ อินทนนท์. (2554). ภูมิปัญญา ลักษณะเด่นและคุณค่าของวรรณกรรมธรรมคำว. วารสารปณิธาน, 7(8), 22.
- วิโรจน์ อินทนนท์ และปฐมภ์ บุญศรีตัน. (2552). รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์ โครงการวิจัย โครงการภูมิปัญญา ลักษณะเด่น และคุณค่าของวรรณกรรมธรรมคำว. ชุดโครงการวิจัย วรรณกรรมล้านนา: ภูมิปัญญา ลักษณะเด่น และคุณค่า. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุน สนับสนุนการวิจัย.
- วิลักษณ์ ศรีป่าซาง. (2541). วรรณกรรมตำนานล้านนา: การศึกษาวิธีการสร้าง (วิทยานิพนธ์ ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต). เชียงใหม่: สาขาวิชาภาษาและวรรณกรรมล้านนา มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- สมทรง บุรุษพัฒน์. (2537). วจนะวิเคราะห์: การวิเคราะห์ภาษาระดับข้อความ. นครปฐม: สหธรรมิก.
- อิระวดี ไตลังคะ. (2525). การศึกษาเชิงวิเคราะห์คำสอนพระยามังราย (วิทยานิพนธ์อักษร ศาสตรมหาบัณฑิต) กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- อุดม รุ่งเรืองศรี. (2546). วรรณกรรมล้านนา. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.

อุดม รุ่งเรืองศรี. (2547). *พจนานุกรมล้านนา-ไทย ฉบับแม่ฟ้าหลวง*. เชียงใหม่: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

เอมอร ตรีชั้น. (2528). *การศึกษาด้านภาษาและคติความเชื่อในตำรายาแผนโบราณจากสมุดไทยของจังหวัดสุพรรณบุรี นครปฐม และสมุทรสาคร* (วิทยานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต). กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.

Leech, G., & Short, M. (1981). *Style in Fiction: A Linguistic Introduction to English Fictional Prose*. New York: Longman Group.

Longacre, R. E. (1996). *The Grammar of Discourse*. (2nd ed.). NY: Plenum.